

NANA ΜΟΥΣΧΟΥΡΗ

ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

13.10.2024

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Ο γύρος
του κόσμου
σε 90 χρόνια

Περιεχόμενα

21 Η ΦΩΝΗ ΠΟΥ ΚΑΤΕΚΤΗΣΕ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Μια αποτίμηση του φαινομένου Μούσχουρη από τον Φώτη Απέργη.

101 «ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΕΓΙΝΕ Ο ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΜΟΥ ΜΕ ΤΗ ΖΩΗ...»

Ο Νίκος Αλιάγκας θανασυναντά τη φίλη του Νάνα Μούσχουρη, για μια συνέντευξη εκ βάθρων.

241 ΜΕΡΙΚΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΠΟΥ ΙΣΩΣ ΔΕΝ ΞΕΡΟΥΜΕ...

Η Γιώτα Συκκά συλλέγει μικρές ιστορίες και παραλειπόμενα της ζωής και της καριέρας της Μούσχουρη.

321 ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ ΚΟΡΥΦΗΣ

Ο Λεγκράν, ο Κοέν, ο Ντβάν και οι άλλοι...

401 ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΛΛΑ!

Διάσημοι συνεργάτες και φίλοι γράφουν για τη δική τους Νάνα.

461 ΜΙΧΤΑΡΕ

Τραγούδια-σταθμοί μιας μεγαλειόδους καριέρας

*Ευχαριστούμε
τον Γιάννη Κουτράνη
για τη συμβολή του
στην υλοποίηση
αυτής της έκδοσης.*

Στο εξώφυλλο: Ένα από τα πιο όμορφα αθηναϊκά πορτρέτα της, τον Ιούλιο του 1984.

Ανάπτυγμα εξωφύλλου:
«Οι [χρυσοί και πλατινένιοι] δίσκοι είναι σαν μικρές πυξίδες στον μεγάλο χάρτη της ζωής μου», λέει.

Οπισθόφυλλο: Από φωτογράφιση της στο Four Seasons Astir Palace Hotel Athens για το περιοδικό «Κ», τον Οκτώβριο του 2023.

NANA ΜΟΥΣΧΟΥΡΗ

Ο γύρος του κόσμου σε 90 χρόνια

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ – ΕΚΔΟΣΗ:

ΝΕΕΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΕΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΟΝ. Α.Ε.
Εθνάρχου Μακαρίου
και Δημητρίου Φαλκέρους 2,
Νέο Φάληρο, 185 47,
τηλ.: 210-48.08.000,
fax: 210-48.08.055

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Αλέξης Παπαελάς

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ & ΕΙΔΙΚΩΝ
ΕΚΔΟΣΕΩΝ
Γιώργος Τσίρογ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ
Δημήτρης Μιτροπούλος

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Μαρία Κωνσταντοπούλου

ΑΤΕΛΙΕ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ
Νέες Καθημερινές Εκδόσεις
Μον. Α.Ε.

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή ή η μετάδοση του συνόλου ή μέρους αυτής της έκδοσης κατά οποιοδήποτε τρόπο και σε οποιαδήποτε μορφή, ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη, χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδόστη και των πνευματικών δικαιωμάτων.

Διπλήθηκε ΔΩΡΕΑΝ ως προσφορά με την εφημερίδα.

ΣΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΣΜΕΝΗ μετεμφολιακή Αθήνα του τέλους της δεκαετίας του '50, η Νάνα ήθελε να την αγαπήσει κάποιος απελπισμένα, για όλοι τη συμπεριφέρονταν απελπιστικά. Ήταν ένα ευαίσθητο κορίτσι που ντρεπόταν επειδή ήταν εύστοχο και είχε μυσία. Πάνω απ' όλα, όμως, ντρεπόταν γιατί ο πατέρας της είχε πάθος με τη χαρτοπαίζια.

Κάποτε κλεινόταν με τους συμπαίκες της τράπουλας σ' ένα δωμάτιο, κοντά στην καμπίνα προβολής του κινηματογράφου «Πρωτεύς» στο Κουκάκι, όπου εργαζόταν ως μηχανικός. Καλύτερα έπαιζαν εκεί, παρά στο ημιγυμναστήριο του Νέου Κόσμου όπου ζούσε με τη γυναίκα και τις δύο κόρες του. Τα ντουβάρια ήταν ψεύτικα και, όταν έβρεχε, το νερό ξεχειλίζει απ' το παράθυρο της κουζίνας. Αλλά και η Νάνα προτιμούσε να σκινάει στον κινηματογράφο απ' ό,τι στο φτωχικό της οικογένειας Μούσχουρη. Απ' όλες τις ταινίες αγαπούσε τον *Μάγιο του Οζ*, ιδιαίτερα το *Over the Rainbow* με την Τζούντι Γκάρλαντ.

Άλλοτε πάλι, παρά με τη μεγαλύτερη αδελφή της, την Τζένη, ανακαλύπταν μέσα από το μαγικό φως του οικογενειακού ραδιοφώνου τον Άττικ, τη Σοφία Βέμπο, την Έλα Φιτζέραλντ και την Μπίλι Χόλιντεϊ. Σύντομα αφέθηκαν να παρουσταθούν από το πάθος του Έλβις. Άλλωστε, τα μαθήματα που είχε αρχίσει η Νάνα στο Ωδείο Αθηνών και οι επισκέψεις στο στούντιο του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας, στο Ζάππειο, την οδηγούσαν όλο και πιο βαθιά στον κόσμο του τραγουδιού.

«ΠΟΥ ΧΑΘΗΚΕ Η ΝΤΡΟΠΑΛΟΣΥΝΗ ΜΟΥ;»

Οι οικοδεσπότες εκλεκτοί: ο Μίρης Πλέσσας, ο Κώστας Γιαννίδης, ο Κώστας Καπνιώσης κ.ά., που συνοδεύονταν από την Ορχήστρα Ελαφράς Μουσικής του ΕΙΡ, μα και από ποικίλα τρία ή κουαρτέτα. Συχνά οι συνθέτες έπαιζαν στο πιάνο λίγα μέτρα από μια εισαγωγή. «Μάπως κάποια δεσποινίς από το αόριστο κοινό αναγνώρισε το τραγούδι; Τότε μπορούσε να σκεπθεί και να το τραγουδίσει ζωντανά, στο ραδιόφωνο. Ανάμεσα στις δεσποινίδες ήταν μια μέρα και οι αδελφές Μούσχουρη, που είχαν έρθει στο στούντιο με τη μητέρα τους:

«Πού χάθηκε όλη η ντροπαλοσύνη μου σε μια στιγμή; Στάθηκα μπρος στο μικρόφωνο, με όλα τα βλήματα πάνω μου, και τραγούδησα με άνεση», που ακριβήθηκε δεκαετίες αργότερα, καθώς εργαζόσταν μαζί για την αυτοβιογραφία της (*Το όνομά μου είναι Νάνα*, εκδόσεις Λιβάνη, 2007). Καθήμενοι καθώς ήμισταν σ' ένα μεγάλο δωμάτιο στη μονοκατοικία

όπου ζούσε τότε στη Γενεύη, την άκουγα να μου αφηγείται με ειλικρίνεια και θέρμη «το πώς και το γιατί έγιναν όλα». Αυτά τα δύο –ο τρόπος και η αληθινή αιτία– υπήρξαν για εκείνη πιο σημαντικά από κάθε τι. Και ως ήταν οι τοίχοι στολισμένοι με δεκάδες χρυσούς και πλατινένιους δίσκους. Ποτέ δεν την άκουσα να κομπάζει για το γεγονός ότι είχε πουλήσει στην καριέρα της πάνω από 300 εκατ. άλμπουμ, που στη συνέχεια αυξήθηκαν ακόμα περισσότερο. Αντίθετα, ποτέ δεν ξεκινούσε τα μαθήματα όλων των σημαντικών συνθετών που γνώρισε, ήδη από τα χρόνια του ΕΙΡ:

«Συγχαρητήρια, να ξανάρθεις!», μου είπε ο Πλέσσας, που έπαιζε συνθήκος με το κουαρτέτο του. Ανάμεσα στους άλλους που με πρόσεξαν, ξεχώριζε ο Κώστας Γιαννίδης. Από τους καλύτερους συνθέτες μας και παράλληλα σοβαρός και ευγενής άνθρωπος, μια μέρα μου είπε:

– Γιατί δεν έρχεσαι για μια οντισιόν;

– Δηλαδή, τι εννοείς;

– Θα δώσεις εξετάσεις μαζί με άλλους νέους καλλιτέχνες και, αν περάσεις, θα μπορείς να τραγουδάς με την ορχήστρα του Ραδιοσταθμού».

ΤΟ ΑΝΟΘΕΥΤΟ ΑΙΣΘΗΜΑ

Στην προετοιμασία για την ακρόαση συνέβαλε ολόκληρη η οικογένεια. Η μητέρα της Νάνας κατέφυγε σε μια μακρινή συγγενή που ήταν ροδίστρα και η αδελφή της της πρόσφερε ένα δικό της φόρεμα για να μεταποιηθεί στα μέτρα της. Την πρώτη φορά απέτυχε. Τότε ο Γιαννίδης την κάλεσε να προβάλει κοντά του μερικά παραδοσιακά τραγούδια. Αυτό τη βοήθησε πολύ. Και σύντομα πέρασε τις εξετάσεις. «Η μητέρα μου έκλαιγε, ο πατέρας δέχονταν περίφανε συγχαρητήριο».

Η Νάνα Μούσχουρη ταξίδευσε τα ελληνικά τραγούδια σε πέντε ηπείρους – και πολλά άλλα εκεί όπου κανείς άλλος δεν μπόρεσε να την ανταγωνιστεί. Ο βιογράφος της κάνει την αποτίμηση μιας μεγαλειώδους διαδρομής, της οποίας το τέλος η ίδια προανήγγειλε... όπως πάντα, με τους δίκους της όρους.

Η ΦΩΝΗ ΠΟΥ ΚΑΤΕΚΤΗΣΕ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Υποδοχή αντίξια
μιας ντίβας
στο Φεστιβάλ
των Καννών, τον
Μάιο του 1969.

Με τον πατέρα της
στην Αθήνα, το 1984.

Με μικρές
θαυμάστριες
στο Τόκιο, τον
Σεπτέμβριο του 1990.

Με τον αγαπημένο
της φίλο Σαρλ
Αζναβούρ στο
στούντιο, το 1995.

Τραγουδώντας εν μέσω Γάλλων στρατιωτών με αντίστοιχη περιβολή στο τότε Δυτικό Βερολίνο, για την εθνική εορτή της Γαλλίας, στις 14 Ιουλίου 1982.

Στο πλατό του τηλεοπτικού της σόου για το BBC, στο Λονδίνο, το 1971.

Η μία φωνητική χορδή της είναι πιο παλιά από την άλλη και λίγο δισκινύται. Όταν μιλούσε, η φωνή της ήταν λίγο βραχνή, να τόσο ευλόγησι και αυθεντική, που γρήγορα σε κατακτούσε. Αγκαλιασμένη από τα γυναικεία νευρώσι και το ρήγος των εγκάρδιων, πρόσθετε δόξες, με τις βαθιές της νότες, στο πάθος ενός μοιραίου έρωτα. Ενώ με τις ψηλές αναδείκνυε τις ελπίδες της νεότητάς της.

Ο Πόργος Παπαστεφάνου θυμάται ότι, νεαρότατος τότε, είχε διαμυρτηρθεί με επιστολή του που οι ακρόατες του ΕΙΡ δεν υποστήριζαν περισσότερο τη Νάνα, τη Μελίνα Μερκούρη και τον Μάνο Χατζιδάκι. Πολύ σύντομα δεν θα χρειαζόταν να διαμυρτίζεται πια. Η Νάνα γινόταν όλο και πιο δημοφιλής. Στο πρώτο και το δεύτερο Φεστιβάλ Ελληνικού Τραγουδιού, που οργάνωσε η Ραδιοφωνία το 1959 και το 1960, βραβεύτηκε με τραγούδια του Χατζιδάκι και του Πλάσσα. Καθολιστικό να εκείνη το *Κάπου υπάρχει η αγάπη μου*. Η τυπική καλλιπεία της εποχής δεν είχε θέσει στην ερμηνεία της νεαρής Μούσχουρη. Ερμηνεύσε τους στίχους με το πιο ανδάνθεο αίσθημα.

Σ' αυτούς τους στίχους, που είχε εξομολογηθεί, «έβλεπα την απουσία του πατέρα και την απελπισία της μέρας μας, τους σκοτωμένους πρώτα από τους Γερμανούς κι έπειτα από τους ίδιους τους αδελφούς τους. Έβλεπα ένα κορίτσι άχαρο και προβληματισμένο, που πίστευε ότι από λήπηση μονάχα τού μιλάνε, να ευτυχώς είχε μια φωνή που του επέτρεπε να πιστεύει ότι κάπου υπάρχει η αγάπη του και ίσως κάποτε γίνει αξιο αρκετά για να τι συναντήσει. Και μαζί, έβλεπα και χιλιάδες νέους σαν εμένα, μια ολόκληρη κοινωνία που είχε την ίδια ανάγκη να εξαγνιστεί».

Κάποτε στις συζητήσεις μας μνημόνευε χαμογελώντας μια αγαπημένη ρήση του Νίκου Γκάτσου: «Λίγο φως, λίγο κρασί, λίγο ζαχαροκλάμα, κι ανόγει η ψυχική του σκοτεινότητα της θάλασσας». Πράγματι, μαζί με δύο ποτήρια ούσκι μοιραζόμασταν καμιά φορά και κάτι πιο προσωπικό:

«Προσπαθούσα πάντα να βρω έναν τέλειο μπαμπά, αλλά αυτός δεν ήταν ο δικός μου. Ήταν πολύ καλός, τον ήξευρα, αλλά δεν μπορούσαμε να στριτχούμε πάνω του. Η μητέρα μου, ναι, είχε τη δύναμη να μας στριτίζει. Αλλά ήθελα να λένε, έχει τον πατέρα της. Κι αφού αυτός ήταν συχνά απών, έπρεπε εγώ η ίδια να τον εναρμόσω».

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΕΓΑΛΟΥΣ

Όταν μαθεύτηκε ότι η Νάνα ήταν πλέον περιζήτητη να τραγουδά και σε εκλεκτά κέντρα, καθωροπεριμώρης της εποχής την υποχρέωσε να εγκαταλείψει το ωδείο. Αλλά δεν το μετάνιωσε. Τα νέα «μαθήματα» ανέκτησαν πολύτιμες υπογραφές. Υπήρχαν σημειώσεις που ο Χατζιδάκις της ζητούσε «να παραδείξω, να οπάρω η φωνή» της. Ο Δημήτρης Χορν της είχε να βάζει «και λίγο νι πρι» από τη διδραγόνο στο «ρεγγαράκι». Είναι πιο εύκολο της. Και ο ακριβής της μέτρονας, ο Γκάτσος, της υπέδειξε ένα ολόκληρο διδάγμα ζωής, δίκως ποτέ να της το επιβάλει.

Ασφαλώς, οι προκαταλήψεις ήταν ακόμα ισχυρές. Με πόση χαρά την είχε ετοιμάσει ο Χατζιδάκις το 1957 ως κορυφαία του Χορού της *Λυσιστράτης* στην παράσταση του Εθνικού Θεάτρου, που θα σκηνοθετούσε ο Αλέξης Σολωμός, με πρωταγωνίστρια τη Μαίρη Αρώνη. Και πόσο ο συνθέτης θύμωσε όταν ο Χορός δεν καταδέχτηκε «μια του ελαφρού τραγουδιού» ανάμειξη του.

Ωστόσο, περιστασιακά σαν αυτό πείσμων περισσότερο τη νεαρή τραγουδίστρια. Ο δρόμος της, όπως άλλωστε και του Χατζιδάκι, του Θεοδωράκη με τον *Επιτάριο*, της Μελίνας Μερκούρη, της φοιτητικής Ελλάδας του '60, είχε ήδη χαραχτεί. Το γερμανικής παραγωγής γιοκμαντέρ *Ελλάς, η χώρα των ονείρων*, η ερμηνεία της Νάνας στο τραγούδι του Χατζιδάκι που είχε κερδίσει το Όσκαρ με τη φωνή της Μελίνας για το *Ποτέ την Κυριακή*, το Α' Φεστιβάλ Μεσογειακού

Τραγουδιού της Βαρκελώνης ήταν διακρίσεις που διαδέχονταν η μία την άλλη.

«Δεν είχα πολλούς τρόπους για να κάνω τους άλλους να ενδιαφέρονται για μένα. Για την ακρίβεια, δεν είχα κανέναν άλλο εκτός από τη φωνή μου», είχε πει η ίδια. Πράγματι, δεν έμοιαζε με τις σταρ της εποχής. Και λοιπόν; «Όταν στο τέλος υποκλήθηκε στη Βαρκελώνη, ο κόσμος ξεπασσε σε χειροκροτήματα για την cantante Griega».

Εκτός από το πολίτημο πρώτο διεθνές βραβείο στην Ισπανία, η Νάνα δέχθηκε κι ένα ακόμα πιο πολύτιμο τηλεφώνημα: ο Κουίνιο Τζόουνς και ο Μισέλ Λεγκράν παρακολουθούσαν μαζί με τον Γάλλο παραγωγό της το φεστιβάλ από το Παρίσι και πήραν για να τη συγχάρουν. Πολύ γρήγορα η τραγουδίστρια συνειδητοποίησε ότι, αν θέλει να έχει μια ελίτ για καριέρα στην Ευρώπη, θα έπρεπε, πρώτον, να μην υποτάσσεται σε κάθε απαίτηση του Χατζιδάκι. Και δεύτερον, να μάθει όχι μόνο τις σημαντικότερες ευρωπαϊκές γλώσσες, αλλά και το πώς ζουν και τι περιμένουν από αυτήν οι άνθρωποι στη Γερμανία, τη Γαλλία, την Αγγλία. Έτσι, έγραψε να συνδυάζει τον ανθρώπινο συναισθηματισμό της με την επαγγελματική πειθαρχία. Ήθελε να δημιουργήσει νέες αναμνήσεις, μαζί με ανθρώπους που θα την αγαπούσαν σε όλο τον κόσμο. Για να το πετύχει αυτό, έπρεπε να την αισθανθούν δική τους. Αποφάσισε, λοιπόν, να άρσει σε έντεκα εκατομμύρια Γερμανούς περισσότερο απ' ό,τι σε έναν Χατζιδάκι; «Την είχα ρωτήσει με λίγο θράσος. Μου απάντησε ευθέως:

«Είχε δίκιο ο Μάνος όταν έλεγε ότι η ερμηνεία μου δεν ήταν τόσο αυθεντική όσο η δική του. Αλλά έπρεπε να αναγνωρίσει και στους άλλους το δικαίωμα της ελευθερίας που διεκδικούσε για τον εαυτό του».

25 ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΑΝΤΙΤΥΓΙΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ

Από τη μέρα που βρέθηκε στο Βερολίνο, οι συνεργάτες της την προμήθευσαν με ένα μεγάλο μαγνητόφωνο. «Ήρξεκα στη μέλπη με περιέργεια και ενδιαφέρον, αφού πάντα μου άρεσαν οι έζενες γλώσσες». Ήδη από τα χρόνια μπρος στην οθόνη το «Πρωτότα» προσπαθούσα να μιμηθώ όχι μόνο πώς τραγουδούσε, αλλά και πώς μιλούσε η Μάρλεν Ντρίφτς. Πώς τραγουγούσε τα κείλη στα umlaut και πού άραγε έβαζε τη γλώσσα της στα «r».

Μέσα σ' ένα εξάμηνο του 1961, ο πρώτος της γερμανικός δίσκος πούλησε πάνω από ένα εκατομμύριο αντίτυπα και παρέμεινε στην κορυφή των charts επί 38 εβδομάδες. Υπήρξε εποχή που πουλούσε περισσότερο από 25 χιλιάδες αντίτυπα την ημέρα. Τι έστελναν τόσα μουκέτα στις συναντήσεις, που έπειτα οι συνεργάτες της τα μοίραζαν στα νοσοκομεία. Συνδεομένη από τους «Αθηναίους», με επικεφαλής τον άνδρα της, Γιόργιο Πεταλίω, απέκτησε νέες υποχρεώσεις για δίσκους στη Γαλλία. Έπρεπε λοιπόν να μάθει και τη γαλλική γλώσσα. «Ήδη είχα αγοράσει και μπιτορίσματα στα γαλλικά, κατά πρότυπον αστυνομικά, για να μην μπορώ να τα αφήνω πριν τα τελειώσω».

Ο Λεγκράν της πρότεινε έναν δίσκο με ντουέτα. «Μαζί του έγραφα πώς να ερμηνεύω δύσκολα τραγούδια αλλά και πώς να συνεργάζομαι με δύσκολους ανθρώπους». Ήταν ένας ιδιοφυής και μελωδικότατος δημιουργός. Όμως, συνέθετε όχι με τραγουδιστική, αλλά με πιανιστική συνείδηση. Τονοθετούσε τη μία νότα χαμηλά, την επόμενη ζωφικά πολύ ψηλά κι έπειτα σε ξανάριχνε απότομα όσο χαμηλότερα μπορούσε».

«ΘΕΩΛΩ ΝΑ ΓΙΝΕΙΣ ΣΕΞ»

Μαθημένη πλάσι σε αυστηρούς δασκάλους, περιέριχε κάτι ανάλογο και από τον Κουίνιο Τζόουνς. Αλλά εκείνος την αφιέρωσε πηγαίνοντάς τη για «φροντιστήριο» στα καλύτερα τζαζ κλαμπ της Νέας Υόρκης. Όταν τελικά την οδήγησε στο στούντιο, οι οδηγίες του ήταν σαφείς: «Θέλω να γίνεις σέξι. Θέλω τραγουδώντας να με σαγηνεύεις!».

Σήμερα δεν ένιωθε η Νάνα. Ακόμα και όταν οι Γάλλοι παραγωγοί της ζήτησαν να βγάλει τα μουσικά γυαλιά και να φορέσει φακούς επαφής, αρνήθηκε με τον πιο απόλυτο τρόπο. Αυτό που σε κέρδιζε πάντοτε κοντά της δεν ήταν ο ερωτισμός, αλλά η γναιοσύνη, η καταδουλοσύνη, η ειλικρίνεια, η πίστη. Η εμπιστοσύνη και η φιλία που εκπέμπει έχουν κερδίσει γενιές ανθρώπων απ' όλο τον κόσμο. Ποτέ δεν δίστασε, εκάλλου, να εκμυστηρεύεται τις δυσκολίες της ζωής της: «Δεν είχαν περάσει πολλά χρόνια που φορούσα μόνο τα φορέματα της αδελφής μου, που ήταν πρώτα τα φορέματα της μητέρας μου. Όταν ήμουν παιδιά, το καλοκαίρι είχαμε από ένα ζευγάρι πέδιλα και τον χειμώνα τα βάρμα οκόβρα και τα φορούσαμε με κάλτσες».

Καθώς καθιερωνόταν όλο και περισσότερο, δέχθηκε έστω να αγοράσει πιο μοντέρνο σκελετό γυαλίων. Έπειτα πήγε στον δόκτορα Χέρμπεργκ, τον ίδιο διαπαιδολόγο στον οποίο είχε απευθυνθεί η Μαρία Κάλλας. Έτσι απέκτησε τη διάθεση να επισκεπτείται και τους εκλεκτούς Γάλλους ομοεπίστοτες.

Εν τω μεταξύ, όλο και πληθύναν οι προσκλήσεις κυρίως για ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές. Το *Weisse Rosen aus Athen* είχε τέτοια επιτυχία στη Γερμανία, που πολλές χώρες όπως η Ολλανδία, η Ιταλία, η Ισπανία, η Γαλλία ζήτησαν μια νέα εκδοχή στη δική τους γλώσσα. Στο Λονδίνο απέκτησε τη δική της εκπομπή στο BBC. Είχε εκλεκτούς φιλοξενούμενους, όπως τον Σαρλ Αζναβούρ, τον Ντινοβάν, τον καθαρίστα Τζον Ουίλιαμς κ.ά. Εκτός από αγγλικά, τραγουδούσε γαλλικά, ισπανικά, γερμανικά, και βέρβια, ελληνικά. Χρόνο με τον χρόνο, παράλληλα με τις κινηματογραφικές επιτυχίες των Χατζιδάκι και Θεοδωρίκη, κατάφερε να μάθει στους Ευρωπαίους, και κατόπιν σε φαν από πέντε ηπείρους, δεκάδες ελληνικά τραγούδια και γλώσσα στη γλώσσα μας.

ΣΧΗΝΙΚΑ ΕΛΠΙΔΑΣ ΚΑΙ ΦΟΒΟΥ

Πολύ σύντομα, οι εκπομπές της άρχισαν να μεταδίδονται από τη Σκανδιναβία έως τη Νέα Ζηλανδία. «Όσο για το Λονδίνο, με είχαν μάθει όλοι. Έβγαινα το πρωί από το σπίτι και ο περιπτεράς με ρωτούσε πώς είναι σήμερα η οικογένειά μας».

Μεγάλη επιτυχία είχαν και οι συναυλίες της Μουσικού, ήδη από το 1964, στις Ηνωμένες Πολιτείες, πλάι σ' έναν ακόμο δάσκαλο, τον Χάρη Μπελαρόντε. «Μου δίδασκε πώς πρέπει να τζιζεται ένα ρεσπιά: να ξεκινά εντυπωσιακά, αλλά συγχρόνως να κρατάει το ενδιαφέρον του κοινού υποσχόμενο και άλλες κορυφώσεις. Πρόσχεζε ώστε δύο διαδοχικά τραγούδια να μην αναφέρονταν στο ίδιο θέμα ούτε να είναι και τα δύο άγνωστα ή μελαγχολικά».

Η εμπιστοσύνη και η φιλία που εκπέμπει έχουν κερδίσει γενιές ανθρώπων απ' όλο τον κόσμο. Ποτέ δεν δίστασε, εξάλλου, να εκμυστηρεύεται τις δυσκολίες της ζωής της.

Την εποχή των φυλετικών διακρίσεων, ένας μαύρος και μια λευκή ήταν ίσως οκνή για πρόκληση για κάθε φανταστικό. Πόσο μάλλον στα υπαίθρια θέατρα που είχαν γύρω τους δρόμο, όπου θα μπορούσε να κρυφτεί ένας σκευωτής.

«Ο Χάρη δεν κουραζόταν να μιλάει για την Μάρτιν Λούθερ Κινγκ και τα δικαιώματα των μαύρων. Όμως, καλού-κακού, μου ζήτησαν να μακιγιάρω το πρόσωπό μου για να μην έχει μεγάλη διαφορά από το δικό του».

Κάθε εποχή είχε το δικό της σκηνικό της ελπίδας και του φόβου, σε όλο τον κόσμο. Η Μουσούρη θυμάται πάντα τον φόβο μιας βόμβας σ' ένα ξάνι στο Μπλέσντ.

Όσο περισσότερο αυτοπεποίθηση αποκτούσε, τόσο περισσότερο τολμούσε με το ρεπερτόριό της. Μοιράζε κατ' αρχάς τα ελληνικά τραγούδια με τα ξένα. «Προτιμούσα να μου πουν "κρίμα που δεν έχεις περισσότερα ελληνικά", παρά να μου παραπονεθούν ότι λέω μόνο αυτά. Τελικά, τα ελληνικά υπήρχαν πάντα τα δυνατό σημεία των συναυλιών μου». Πιστοί της φίλοι απ' όλη την Ευρώπη γέμιζαν από το παρισιό Olympia έως το λονδρέζικο Royal Albert Hall.

Οι δίσκοι της έφταναν κάποτε και στην Ασία, την Αυστραλία και τη Νότια Αμερική. Το ίδιο και η Νάνα με την οικογένειά της. Οι αποσκευές τους περιλάμβαναν από ηλεκτρικούς ενισχυτές έως παιδικά αυτοκινιπτάκια. Όμως κάποτε οι δρόμοι του ζευγαριού χάρισαν. Ο Πετούλας προτιμούσε να επιστρέψει στην πατρίδα. Η Μουσούρη, όταν τη ρώτησε, παραδέχθηκε: «Ήμουν πιο στενοχωρημένη που έχασα τον καθαρίστα παρά τον άνδρα μου». Οτόσο, διεύρυνε το ρεπερτόριό της: από αγαπημένα κομμάτια του ροκ, όπως το *Yesterday* και το *Moonland*, έως αγαπημένα λίντερ. Ο παραγωγός Αντρέ Σαπέλ, που αργότερα θα γινόταν ο δεύτερος σύζυγός της, τη βοήθησε πολύ σ' αυτό.

Το *Classique* ήταν μια καλή ιδέα του Αντρέ. Η νεανική μου αγάπη για το λυρικό ρεπερτόριο ήταν πάντα ζωντανή. Αν, λοιπόν, αποκασιζαμε να κάνουμε ένα τέτοιο άλμπουμ, θα το κάναμε οριστά. Επί μίνες έκανα ασκήσεις, όπου να θυμίσω στη φωνή μου την πενταβρία των ντίων της και να τη βοηθήσω ν' ανέβει ψηλότερα».

Παράλληλα, δεν έπαψε να προσφέρει ως ευρωβουλευτής αλλά και ως πρόεδρος της UNICEF. Οι δεκαετίες περνούν, ο κόσμος αλλάζει, όμως η Μουσούρη βρίσκεται πάντα στη σκηνή της. Πολλά γενεθλιά της τη βρήκαν στους πιο μακρινούς τόπους. Π.χ. το 2006 στο Πουσίν, στο νοτιοανατολικό άκρο της Νότιας Κορέας, απέναντι από την Ιαπωνία. Δεν ξέρω πώς λέγονται οι επιτυχίες στα κορεατικά, αλλά οι Κορεάτες ήξεραν πώς λέγονται στα ελληνικά. Και, αν κάποτε έπασθε κατάλληλη αποκαρτετώση το κοινό, την καταπολέμησε επιστρέφοντας ανείσωτος μας, ερμηνεύοντας τραγούδια στις πιο διαφορετικές μουσικές κοινότητες.

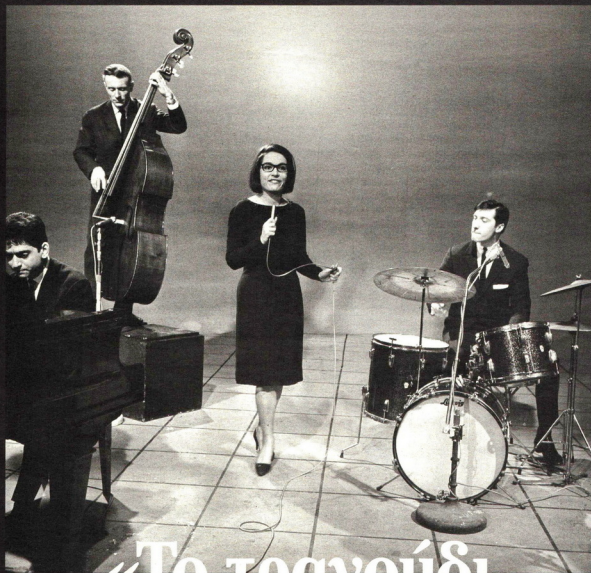
Φέτος τραγουδίες τον ελληνικό και τον γαλλικό εθνικό ύμνο εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων. Συμμετείχε επίσης στην παρουσίαση του διπλού άλμπουμ *Radio Days* με τις πρώτες ψχογραφικές της καριέρας της, που έκανε στο ΕΙΡ πριν από περίπου 70 χρόνια. Ήρθε με τον άνδρα της στην ΕΡΤ, όπου συνάντησε παλιούς της φίλους – πρώτο τον Πλέσσα. Η συγκίνησή της ήταν βαθιά, καθώς με αυτές τις ψχογραφίες ξεκίνησε ένα μοναδικό ταξίδι σ' όλο τον κόσμο: με όχημα τραγούδια απ' όλες τις γλώσσες, αλλά και τραγούδια της πατρίδας της. Ίσως αυτό ακριβώς είναι το αποτύπωμα της. Κάποτε αναρωτιόταν αν κάπου υπάρχει αγάπη για εκείνη. Σήμερα γνωρίζει ότι, ακόμη και μετά τόσες δεκαετίες, υπάρχει παντού.*

* Ο Φώτης Απέργης είναι δημοσιογράφος, διευθυντής των μουσικών σταθμών της ΕΡΤ.

Με τον κιθαρίστα
τότε σύζυγό της
Γιώργο Πεταίλα
(με ροζ πουκάμισο)
και τα υπόλοιπα μέλη
της μπάντας της,
The Athenians, στο
γύρισμα τηλεοπτικής
εκπομπής το 1971.

«Το τραγούδι
έγινε ο σύνδεσμός
μου με τη ζωή.
Και με κρατάει
ακόμα»

A black and white portrait of Nana Mouskouri. She is wearing a light-colored, textured sweater and dark-rimmed glasses. Her arms are crossed, and she is leaning forward slightly. In the background, there is a framed portrait of a woman, likely a religious icon, and a dark, draped object in the lower left foreground.

Φωτογραφημένη
από τον Νίκο
Αλιάγα στο
Παρίσι, το 2018.
Αριστερά: Με
τους μουσικούς
της κατά τη
μαγνητοσκόπηση
τηλεοπτικού
προγράμματος
στην Αγγλία,
το 1963.

Η παγκόσμια Νάνα της Ελλάδας γιορτάζει
τα ενεννηκοστά της γενέθλια και παραχωρεί
μια απολαυστική συνέντευξη
στον Νίκο Αλιάγα.

ΕΝΝΕΑ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ ΥΠΑΡΞΗΣ. Εβδομήντα χρόνια καριέρας. Κυκλοφόρησε πάνω από 200 προσωπικούς δίσκους και πουλίες σχεδόν 350 εκατομμύρια, τραγούδισε σε δέκα γλώσσες, έγινε η πιο γνωστή Ελληνίδα τραγουδίστρια στον κόσμο μετά τη Μαρία Κάλλας. Η Μούσχουρη είναι ζωντανός μύθος, η Νάνα όμως ακόμα θυμάται το παιδί που ήταν. Ένα κορίτσι από το Κουκάκι, που άκουγε μουσική και ονειρευόταν τον κόσμο μέσα από τις νότες, μπροστά από τη μεγάλη οθόνη του θερινού σινεμά όπου εργαζόταν ο πατέρας της.

Η ζωή της μοιάζει με ταινία. Ποιος θα πίστευε ότι το καλό κορίτσι που σιγοτραγουδούσε το σουρούπο στη γειτονιά του, θα κατακτούσε μια μέρα τον κόσμο; Ποιος θυμάται πως τη μικρή Μούσχουρη την έδωξαν από το ωδείο επειδή συμμετείχε σε τάλεντ σόου στα προιόντα του Οικονομίδη; Δεν χώρεσε σε κανένα καλούπι, γι' αυτό και έφυγε. Δεν ανήκε σε καμία καλλιτεχνική οικογένεια, παρά μόνο στη μουσική, γι' αυτό και άντεξε. Η Νάνα ερμηνεύσε τα πάντα, γιατί είναι ελεύθερο πνεύμα – κανείς δεν τη δάμασε, ούτε καν ο χρόνος. Όλοι την ασπάζονταν και την αγάπησαν, από τον Αλέν Ντελόν μέχρι τον Χούλιο Ιγκλέσιας, από τον Μπομπ Ντλάν μέχρι τον πρόην πρόεδρο της Γαλλίας Ζακ Σιράκ, ο οποίος την τίμησε μέσα στο προεδρικό μέγαρο. Ήμουν εκεί. Πάντα είμαι εκεί όπου τραγουδάει η Νάνα. Η Ελληνίδα που μας συγκαίει, γιατί όπου κι αν βρέθηκε ήταν σπίτι της, γιατί μαζί της όλα έμοιαζαν εύκολα. Οι καιροί αλλάζουν, αλλά η Νάνα Μούσχουρη παραμένει ίδια, ανεξίτηλη, διαχρονική, all-time

Τον Αυγούστο του 1975 στο Παρίσι, σε τελετή απονομής χρυσών δίσκων για τις πωλήσεις της στη Γαλλία και την Ολλανδία από τη διακογραφική Phonogram.

classic, μια γυναίκα που δεν απαρνήθηκε ποτέ την ελληνικότητά της για να ενταχθεί στα παγκόσμια charts. Πάντοτε με οωσιτή απόσταση και διάγνεια λόγου, με χιούμορ και αυτοσαρκασμό. Αρεντικό της ζωής της, αφοσιωμένη στην τέχνη της και δοσμένη αδιαπραγμάτευτα στο κοινό της. Δεν σε γενούν τα χρόνια, γεννάς όταν δεν ονειρεύσαι πια. Και η Μούσχουρη δεν έπαψε ποτέ να ονειρεύεται, να αναθεωρεί, να ρισκάρει, να ανακαλύπτει νέα καλλιτεχνικά μονοπάτια. Ποιος μπορεί να ερμηνεύσει γκόσπελ, παραδοσιακά λατινοαμερικανικά, γιαπωνέζικα και γερμανικό ροκ-όριο χωρίς να χάσει ποτέ τον πού-σούλα; Η Μούσχουρη το έκανε, γιατί μπορούσε και, προπαντός, γιατί το αγαπά. Κάθε φορά που συναντάμαστε, ξαναβρίσκω τον άνθρωπό μας. Την πηγή του φωτός. Τη Νάνα μας.

Χρόνια πολλά, Νάνα μου! Πώς αισθάνεσαι τώρα που κλείνεις τα ενενήντα;
Ενενήντα χρόνια ακριβώς! Μου φαίνεται απίστευτο! Αισθάνομαι ευγνώμοσυνη και λέω «Merci, mon dieu!» (Ευχαριστώ, Θεέ μου). Ξέρεις, Νίκο, μεγάλη αμοιβή κοντά στην Εκκλησία. Θυμάμαι ήταν Πάσχα, κάναμε νηστεία και ρώτησα τη μητέρα μου: «Μαμά, γιατί εμείς νηστεύουμε, δεν τρώμε αυγά και ο παπάς δεν δίνει το παράδειγμα;». «Τι λες, παιδί μου;», αναφώνησε η μάνα μου. «Μα τον είδα να τρώει αυγά!», της είπα. Κι εκείνη μου απάντησε: «Επειδή ψέλνουν πολλές ώρες, αυτό τους βοηθάει να κρατηθούν». Αργότερα, όταν έκανα περιοδείες, έτρωγα κι εγώ αυγά βραστά. Γιατί δεν παχαίνουν επίσης! (γέλια) Γιατί ήμουν «στρογγυλή» όταν ξεκίνησα και έπρεπε να προσέχω, το ξέρεις καλά αυτό.

Ναι, θυμάμαι.
Τι θυμάσαι, Νίκο μου; Όταν εσύ ήρθες στον κόσμο, εγώ ήδη ζούσα στο Παρίσι (γέλια).

Εννοώ ότι θυμάμαι τα πλάνα που φτάνεις στο Παρίσι, στο αεροδρόμιο, και είσαι άλλος άνθρωπος. Δηλαδή, ένα κοριτσάκι λίγο αμήχανο που φτάνει σε έναν ξένο κόσμο. Πόσο ήμουν; 25-26 χρονών. Ούτε που φανταζόμουν τη συνέχεια, γι' αυτό λέω ότι είχα τύχη.

Εκείνη την ημέρα που φτάνεις μόνη σου στο αεροδρόμιο, σε περιμένει μια κάμερα και ο Γάλλος παραγωγός Λουί Αζάν. Καταλαβαίνεις τότε ότι αλλάζει η ζωή σου;
Εκείνη τη στιγμή είχα άλλα στον νου μου. Θυμάμαι ότι στα πλάνα χαμογελούσα, αλλά είχα και μια «τρυπούλα» στο χαμόγελο; (γέλια)

Ναι, σου έλειπε ένα δόντι.
Ήταν ο κυνόδοντας που λένε. (γέλια)

Φτάνεις στο Παρίσι, λοιπόν, έχεις πρόβλημα με το δόντι σου και παρ' όλα αυτά κάνεις τη μεγαλύτερη καριέρα που έχει κάνει κάποιος καλλιτέχνης. Συμπέρασμα: δεν είναι το δόντι που κάνει τον καλλιτέχνη!

Ναι, όπως λένε, δεν είχα «δόντι» για να κάνω καριέρα! (γέλια) Αλλά να σου πω, εκτός αυτού, είχα καρδιά. Γιατί δεν ήμουν ούτε ιδιαίτερα ωραίο κορίτσι ούτε τίποτα. Αλλά ήθελα πολύ να το παλέψω, έδινα την ψυχή μου όταν τραγουδούσα και ο κόσμος ίσως το κατάλαβε. Οι μουσικοί, πάντως, το εκτιμούσαν.

Σε σεβάστηκαν.

Όπου πάλι οι μουσικοί με αγαπάνε πολύ. Για μένα είναι μεγάλο κομπλιμέντο. Επικοινωνώ καλύτερα μαζί τους, μιλάμε την ίδια γλώσσα. Συνεργάστηκα με μουσικούς απ' όλο τον πλανήτη και πάντοτε είχαμε απόλυτη σύνδεση και κατανόηση.

Είναι αλήθεια ότι βρισκόταν στο αεροπλάνο ο Χαρλ Αζναβούρ όταν ερχόσουν στο Παρίσι;
Με συμβούλεψε. Μου είπε: «Να είσαι ο εαυτός σου και χρειάζεται πολλά δουλειά εκεί που πας. Αλλά είναι σίγουρος ότι θα τα καταφέρεις». Και το έκανα. Ήταν πολύ καλός μου φίλος, τραγουδήσαμε πολλές φορές μαζί.

Κάθε φορά που τον έβλεπα, μου μιλούσε για σένα, μου έπαιζε στο πιάνο το *Μιλιάσε μου* και μου έλεγε: «Η Μούσχουρη είναι η ενσάρκωση του ερωταγίου και της πειθαρχίας». Αυτές οι τρεις λέξεις ήταν ο κοινός παρονομαστής της ζωής σου. Δούλεψες και δουλεύεις ακόμα ασταμάτητα. Δεν είπες ποτέ «έγινα η Μούσχουρη»!

Θα σου πω γιατί. Επειδή αγαπούσα πάρα πολύ το τραγούδι, και αυτό μου προκάλεσε οξεία αντίδραση στον κόσμο. Το να τραγουδούσες για όλους ήταν ο μοναδικός σκοπός μου. Τα άλλα δεν έχουν σημασία. Το πιο σημαντικό είναι το κοινό, να σε ακούσει και να σε αισθανθεί. Τραγουδούσες και σκεφτόμουν και τον κόσμο και εμένα. Δεν τραγουδάω μόνο για τον εαυτό μου. Τραγουδάω με χαρά και για εκείνον που θα με ακούσει. Μια καλλιτεχνική πορεία δεν είναι παρά ένας διάλογος. Για μένα το τραγούδι έγινε ο σύνδεσμός μου με τη ζωή. Και με κρατάει ακόμα.

Μου είπες πριν «έφτασα στρουμπουλούλα». Ωστόσο, δεν έχω την εντύπωση ότι η εξωτερική σου εμφάνιση αποτέλεσε θέμα για σένα. Δηλαδή, και όμορφη ήσουν και άνετη, και εξωφυλά έκανες και έζησες με πάθος τη ζωή σου. Πού βρήκες την έμπνευση να είσαι ο εαυτός σου ως γυναίκα σε έναν χώρο ανδροκρατούμενο τότε ακόμα περισσότερο;

Να σου πω. Δεν ήμουν μια γυναίκα σαν όλες εκείνες που ήθελαν τότε να παντρευτούν, να κάνουν παιδιά. Ήθελα κάτι άλλο, να πατήσω στα πόδια μου να γίνω αυτόνομη. Παρ' όλα αυτά παντρεύτηκα, αλλά έναν

μουσικό. Δεν έψαξα. Έτσι τα έφερε η ζωή. Γνώρισα πολλούς άνδρες, αλλά δεν είχα σκέψεις μαζί τους, ήταν απλώς καλοί φίλοι. Το τραγούδι ήταν πιο σημαντικό από τις σκέψεις και δεν πίστευα ποτέ πως η εμφάνιση ήταν το πρώτο κριτήριο μιας τραγουδίστριας. Η αγάπη για μένα δεν είναι μόνο η αγάπη ενός άνδρος προς μια γυναίκα ή προς έναν άλλο. Εκείνο που ήταν σημαντικό ήταν η αγάπη για την τέχνη μου. Με το τραγούδι αγαπάς όλο τον κόσμο, δείχνεις την αγάπη σου παντού. Δυστυχώς, αυτή την εποχή δεν υπάρχει πολύ τραγούδι. Το τραγούδι θέλει ψυχή και η σκηνή είναι αρένα. Γι' αυτό αγαπάω πολύ και τον αθλητισμό. Μικρή πήγαινα με τον πατέρα μου να δούμε ποδόσφαιρο. Με έπαιρνε στο γήπεδο και όταν έβαζε γκολ ο Παναθηναϊκός, έλαγα από χαρά. Τα αθλήματα μου άρεσαν, απατούσαν μεθοδικότητα και υπέρβαση. Ένα διάστημα έπαιζα μάλιστα και εγώ μπάσκετ.

Θυμάσαι την πρώτη φορά που σε αντιμετώπισαν ως τραγουδίστρια;

Στην Αθήνα, ο Μίμης Πλέσσας έπαιξε καθοριστικό ρόλο. Έκαναν έναν διαγωνισμό τραγουδιού στο ραδιόφωνο, πρότειναν ένα τραγούδι στο κοινό που βρισκόταν στην αίθουσα και ροπούσαν ποιος το έφερε. Αν το ήξερες, μπορούσες να το τραγουδίσεις. Μια φορά έπαιξαν το *Over the Rainbow* της Τζούντι Γκάρλαντ. [Somewhere over the rainbow..., τραγουδίζει.] Κι εγώ το αναγνώρισα και το τραγούδησα. Έτσι ξεκίνησα, σχεδόν τυχαία. Στη συνέχεια όμως το κυνήγησα, πήγα στο στούντιο και περίμενα απ' έξω πότε θα έφτανε ο Πλέσσας, για να μου πει αν είχε κάποιο τραγούδι για μένα. Ήλθε πολύ θάρρος και λίγη τρέλα.

Καταλαβαίνω ότι ο διαγωνισμός ήταν σαν να συμμετείχες σήμερα στο *The Voice*. Exactement! Όπως στις εκπομπές σου, που

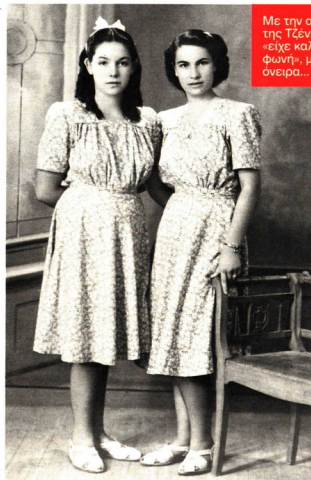
βλέπω στη Γαλλία. Αλλά αυτό που θα έλεγα σήμερα στους νέους είναι πως δεν τρόπαο δεν φτάνει. Να πιστεύουν στον εαυτό τους, να μην αφήνουν τον κόσμο να τους επηρεάζει. Η επιτυχία είναι μόνο μια αρχή. Ότι και να κάνεις, πρέπει να ξαναρχίζεις, γιατί η ζωή δεν είναι πάντοτε εύκολη ούτε δεδομένη.

Το μυστικό είναι να αναθεωρείς, δηλαδή: Κατά κάποιον τρόπο να, πρέπει να ξεκινάς από την αρχή. Ακού, αυτή τη στιγμή που σου μιλάω στο τηλέφωνο, είναι σαν να δίνω πρώτη φορά συνέντευξη. Δεν είναι τίποτα δεδομένο. Κάτι περισσότερο μαθαίνεις πάντοτε, ακόμα κι όταν ο συνομιλητής σου είναι νεότερος.

Μια μέρα που μιλούσαμε για τα νέα ταλέντα, αλλά και για έναν δίσκο που είχα ηχογραφήσει, με ρώτησες γιατί τραγουδού και σου απάντησα επειδή μου αρέσει σαν εμπειρία. Και μου είπες τότε: «Δεν φτάνει, Νίκο μου». Δεν το έχασα ποτέ. Είναι θέμα ζωής και θανάτου η μουσική για σένα; Δεν μπορεί να είναι κάτι άλλο, Νίκο μου!

ΕΞήγησέ το μου αυτό, σε παρακαλώ.

Το τραγούδι δεν είναι μόνο θέμα ταλέντου, πρέπει να δώσεις τα πάντα, την ίδια σου τη ζωή. Είναι, παροδώς, πολύ μοναχικός δρόμος, απαιτεί απόλυτη αφοσίωση και θυσία. Εγώ από πολύ μικρή αισθάνθηκα την ανάγκη να εκφραστώ, να βρω την αγάπη και να πάρω αγάπη από τον κόσμο.

Με την αδελφή της Τζένη, που «είχε καλύτερη φωνή», να αλλά όνειρα...

Η σκηνή,
περισσότερο κι
από το στούντιο
ηχογράφησης,
είναι ο φυσικός
της χώρος...
Εδώ, στο
Olympia, το 1982.

Ήθελες να σε αγαπήσουν...

Να με αγαπήσουν όπως τους αγάπησα. Μην ξεχνάς ότι είμαι παιδί της Κατοχής. Ήμουν έξι χρονών όταν ξεκίνησε ο πόλεμος. Ο πατέρας μου ήταν μηχανικός κινηματογράφου στον «Πρωτεύς». Μεγάλωσα στο Κουκάκι και το τραγούδι για μένα ξεκίνησε από την οικογένεια, γιατί και η μαμά μου και ο μπαμπάς μου τραγουδούσαν στο σπίτι, στις γιορτές, με τους φίλους μας, και έβλεπα ότι όλος ο κόσμος χαμογελούσε. Αισθανόμουν χαρά και έδινα χαρά. Όπως έλεγε η Τζούντι Κάφλαντ: «Γιατί τα πουλιά πετάνε; Θα ήθελα να πετάω κι εγώ». Νόμιζα ότι το τραγούδι θα μου έδινε φτερά. Με έκανε να ονειρεύομαι. Έβρισκα έναν τρόπο να εκφράσω τα συναισθήματά μου. Μέχρι που οι γονείς μου, κυρίως ο μπαμπάς μου, ροτούσε χαριτολογώντας τη μητέρα μου: «Μα, δεν κάνει τίποτε άλλο παρά να τραγουδάει. Τι θα γίνει αυτό το παιδί». Η μαμά μου το πίστευε όμως πολύ. Ήθελε μάλιστα να μας βάλει να τραγουδάσουμε ντουέτο με την αδελφή μου. «Να τα τα Καλουτάκια!», έλεγε.

Ναι, τραγουδούσε και η αδερφή σου. Όταν έφυγες όμως στο εξωτερικό, είχες κάνει εδώ επιτυχίες με τον Χατζδάκι με τον Χατζδάκι. Τι έλεγαν οι δικοί σου, δεν φοβούνταν; Δεν αναρωτούνταν: «Πού πήγε αυτό το κορίτσι εκεί μοναχή της στο ξένα, που δεν ξέρει κανέναν»;

Το έλεγαν, πράγματι, αλλά μέσα της η μητέρα μου χαίριταν. Μόνο που ήθελε να έρθει μαζί μου να με προσέχει. Για τον Χατζδάκι θα μπορούσα να σου μιλάω ώρες – οπουδία φυσιογνωμία. Όταν τον γνώρισα σε ένα στούντιο, με ρώτησε: «Μπορείς να το τραγουδήσεις αυτό;». Είπα «ναι» και μου το έμαθε [τραγουδάει]: *Πίσω από τις τριανταφυλλίες, μου ήρθαν κάτι ακεριές, κι σε θυμήθηκα αγόρι μου θλιμμένο... Ήταν απίστευτο! Στη συνέχεια μου γνώρισε τον Σταύρο Ζαρχάκο και τον Νίκο Γκάτσο. Ο Μάνος ήθελε μετά από λίγο καιρό να τραγουδήσω το *Χάρτινο το φεγγαράκι*, που το είχε γράψει με τον Νίκο για τη Μελίνα, για το *Λεωφορείον ο πόθος*. Εγώ εν τω μεταξύ άρχισα να τραγουδώ όλο και περισσότερο. Και ο Γκάτσος μια μέρα μου είπε: «Έχω την εντύπωση ότι δεν καταλαβαίνεις τι λες». «Γιατί, κύριε Γκάτσο; Τι μπορώ να κάνω, μπορείτε να μου πείτε», τον ρώτησα. «Εγώ να σου πω; Εσύ ξέρεις, εσύ τραγουδάς, από σένα βγαίνει. Εγώ ξέρω να γράφω τους στίχους μου», μου απάντησε. Το δουλεύαμε πολύ. Τραγουδούσα στο «Τζάκι» και ερχόταν κάθε μέρα και με άκουγε. Προσπαθούσα, δεν ήξερα τι άλλο να κάνω. Όσοι ήρθε και μου είπε μετά από κάποιον καιρό: «Τώρα, όχι μόνο εγώ καταλαβαίνω πώς τραγουδάς, αλλά καταλαβαίνει κι εσύ γιατί τραγουδάς». Σχολείο ζωής.*

Δούλεψες σκληρά.

Ναι! Και μετά από καιρό μου είπε πάλι: «Τώρα κανένας δεν μπορεί να σε περάξει. Τώρα ξέρεις το τραγούδι και μπορώ να σου πω ότι έγινε και δικό σου τραγούδι».

Άρα, ήταν μέντορας.

Ακριβώς. Λέω συχνά ότι ο άνθρωπος που αγαπάει τον ποιητή, καταλαβαίνει και τον κόσμο. Πάντα θα υπάρχουν άνθρωποι που θα σε αγαπάνε και άλλοι που δεν θα τους αρέσεις, γιατί απλούστατα δεν σε καταλαβαίνουν. Όλα περνάνε από τις λέξεις και την καρδιά.

Νάνα μου, σκεφτόσουν τους μέντορές σου πριν από λίγους μήνες όταν τραγουδούσε στο Καλλιμάρμαρο, στην ουσία 400 μέτρα από εκεί που πίνετε καφέ κάποτε με τον Γκάτσο;

Ναι, ήταν όλα σαν χθες! Τόσο ζωντανά! Και, ξέρεις, στις γιορτές μετά το σχολείο κάναμε παρέλαση εκεί ακριβώς. Μου έρχονταν τόσες εικόνες στον νου. Ήμουν πάρα πολύ συγκινημένη στο Στάδιο, αλλά φοβόμουν μην πέσω. Ευτυχώς, με βοήθησαν οι συνεργάτες μου.

Δεν φάνηκε κάτι. Αποθώωσες και τους εθνικούς ύμνους της Ελλάδας και της Γαλλίας.

Νομίζω ότι τους είπα καλά, γιατί έκλαιγα σχεδόν όταν τους τραγουδούσα. Εκείνο που ήταν σπουδαίο για μένα ήταν ότι δίναμε τη φλόγα στη Γαλλία. Γιατί η Ελλάς και η Γαλλία συνδέθηκαν στενά με το Ολυμπιακό ιδεώδες. Η Γαλλία ήταν επίσης η πρώτη χώρα μετά την Ελλάδα που με ανέδειξε ως καλλιπηνίδα.

Πώς βγαίνεις στη σκηνή, πώς συνδέσαι με τον κόσμο; Δεν φοβήθηκες τότε;

Κοίταζε να δεις, όταν βγαίνω στη σκηνή, λέω πάντα ότι πιστεύω, δίνο ότι έχω μέσα μου. Και οι αθλητές κάνουν το ίδιο. Όταν μπαίνουν σε έναν αγώνα, δεν γυρίζουν πίσω, κοιτάζουν μπροστά. Κάτι μβανε, κάτι χάσανε. Κι εγώ το ίδιο. Όταν ανεβαίνω στη σκηνή, είναι the point of no return – δεν υπάρχει επιστροφή.

Είναι αργά για να αμφιβάλλεις. Είναι αργά για να ξαναγυρίσεις.

Θα ξαναγυρίσεις πίσω, αλλά πλέον δεν είσαι ο ίδιος. Γιατί παίρνεις, μαθαίνεις κάτι πάνω στο σκηνή, τα αισθήματά σου είναι πιο δυνατά και τα μοιράζεις φανερά πλέον, όχι μόνο στον δίσκο. Αυτό είναι το live. Η διαφορά είναι ότι εκείνη τη στιγμή δεν τραγουδάς μόνο για τον εαυτό σου, τραγουδάς μπροστά στον κόσμο που θα ήθελες να αγαπήσει τα τραγούδια σου και να καταλάβει τα συναισθήματά σου. Θυμάσαι το *Le ciel est noir* του Μπομπ Ντίλαν (*A hard rain's gonna fall*); Ε, λοιπόν, η εκτέλεση στο στούντιο μου είχε κάνει είναι πολύ ωραία, αλλά υπάρχει και μια εκτέλεση 1974, στο Théâtre des Champs-Élysées, νομίζω το 1976, που είναι πολύ πιο δυνατή. Η σκηνή είναι η ώρα της αλήθειας και της μετωπίωσης. Ήταν η μοναδική φορά που το τραγούδιό μου live εκεί. Ήταν και η πρώτη φορά στα γαλλικά – μάλιστα, ο Ντίλαν μου θύρισε επειδή δεν το είπα στα αγγλικά.

Αλήθεια, παρεξηγήθηκε;

Ναι!

Μου αρέσει πώς το λες! Αναφέρασαι στον Μπομπ Ντίλαν τόσο απλά και άμεσα, μου ακούγεται σαν παραμύθι.

Κοίτα, ο Μπομπ είναι φίλος, μου τον είχε γνωρίσει ο Λέοναρντ Κοέν μια μέρα που τραγουδούσα στη Νέα Υόρκη.

Ο Λέοναρντ Κοέν λάτρευε την Ελλάδα.

Ζούσε και στην Ύδρα.

Ναι, οπουδίας τραγουδοποιός και ποιητής.

Με τον μεγάλο Νίκο Γκάτσο, έναν από τους μέντορές της από τα πρώτα της βήματα.

Ξανασμίγοντας με τον Μίμη Πλέσσα το 2019, 65 χρόνια μετά την πρώτη τους γνωριμία, ενόψει της μεγάλης συναυλίας του Νύχτα Καλοκαιριού στο Ηρώδειο.

Μια από τις emblematicές στιγμές στην ιστορία του ελληνικού τραγουδιού: Χατζιδάκις διευθύνει, Μούσχουρη ερμηνεύει.

«Γνώρισα πολλούς άνδρες, αλλά δεν είχα σχέσεις μαζί τους, ήταν απλώς καλοί φίλοι. Το τραγούδι ήταν πιο σημαντικό από τις σχέσεις και δεν πίστευα ποτέ πως η εμφάνιση ήταν το πρώτο κριτήριο μιας τραγουδίστριας».

Είχες μια μουσική εκπομπή στο BBC για πολλά χρόνια και τους συνάντησες όλους. Συνάντησες ποτέ τη βασίλισσα Ελισάβετ;

Υπήρχε μια παράσταση που λεγόταν *Royal Command Performance*. Η βασίλισσα παρευρισκόταν σε ένα πρόγραμμα με διάφορους τραγουδιστές. Στο τέλος κατέβηκα κάτω, μαζί με τους άλλους βεβίους, και όταν ήρθε η σειρά μου, της έδωσα το χέρι. Μάλιστα έκανα και υπόκλιση (γέλια).

Και τι σου είπε;

Ότι της άρεσε πολύ ή κάτι τέτοιο. Αλλά το πιο σπουδαίο ήταν πως λίγο αργότερα χόρευε με τον άνδρα της, τον Φίλιππο. Χόρευα κι εγώ με τον Ανδρέα και, όπως χόρευε, σταμάτησε και του είπε: «Α, τι κρίμα που δεν ήσουν εδώ, *she sings so beautifully*» – τραγουδάει τόσο όμορφα!

Η μία βασίλισσα με την άλλη βασίλισσα.

Η αλήθεια είναι ότι έζησα αντιθέσεις που είχαν και πλάκα. Μια μέρα ήμουν σε συναυλία στο βασιλικό παλάτι της Δανίας και το βράδυ τραγουδούσα στο Παρίσι στο φεστιβάλ της κομμουνιστικής εφημερίδας *Humanité*. Δεν είχα τέτοια θέματα. Η μουσική ενώνει τον κόσμο.

Και του λιμανιού και του σαλονιού, και τζαζ στη δεκαετία του 1960 μαζί με τον Κουίνσι Τζόουνς.

Ο Γάλλος καλλιτεχνικός διευθυντής μου τότε, ο Λουί Αζάν, με πήρε τηλέφωνο και μου είπε: «Θέλω να σου γνωρίσω δύο μεγάλους καλλιτέχνες που σε θαυμάζουν». Ο πρώτος ήταν ο Μισέλ Λεγκράν και μου είπε: «*Allo, chérie, je t'attends à Paris*». Και μετά ο Κουίνσι Τζόουνς: «*Hey, baby, I am waiting for you in America...*». Το φραντάζεσαι; Δεν μπορώ να το ξεχάσω, σαν να τους ακούω ακόμα τώρα. Αυτά ήταν η τύχη μου. Είχα κόσμο δίπλα μου που με προστάτευε και με ενέπνευσε. Έπειτα ήρθε ο Ανδρέας στη ζωή μου.

Ο Αντρέ Σαπέλ, ο άνθρωπός σου σήμερα. Πόσα χρόνια είστε μαζί; Πενήντα χρόνια!

Πλέον είναι αδερφή ψυχή.

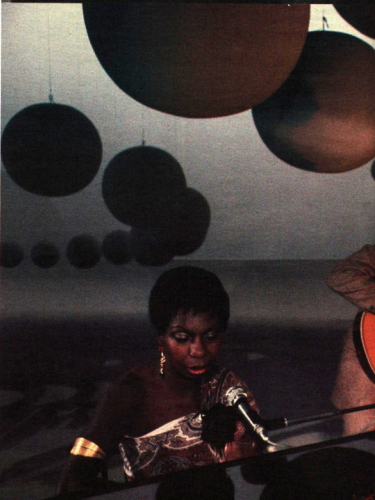
Ακριβώς. Ήταν καταπληκτικό. Ήμουν σαράντα χρονών τότε.

Και έγινε παραγωγός σου πρώτα και μετά άνδρας σου.

Ναι, πήγαμε παντού, σε όλες τις χώρες, να ηχογραφήσουμε. Ισπανικά, γερμανικά, γαλιονέζικα... Ακόμα και στο Βιετνάμ. Ήμασταν παρέα με τον Ανδρέα και τον ηκολίπτη μας. Έτσι, για να είναι και η γλώσσα ουσιαστική και ο ήχος όπως τον θέλαμε. Με προστάτευε. Γιατί στη ζωή υπάρχουν κακοτοπίες. Δεν μου επέβαλε ποτέ κάτι, αλλά μου έλεγε να προσέχω. Ακόμα και στα τραγούδια, ξέρεις, κάποιος έρχεται και σου λέει: «Θα κάνει επιτυχία, κάνε αυτό!». Πρέπει όμως να αισθανθώ εγώ ότι το τραγούδι το καταλαβαίνω και μου ταιριάζει.

Μοιραζόσασταν την ίδια αισθητική.

Δεν ήταν η επιτυχία που με τράβαγε, ήταν πρώτα το καλό τραγούδι. Δεν μου άρεσε ποτέ να μου λένε «Θα κάνεις επιτυχία με αυτό», δεν μου αρκούσε ούτε με ενδιέφερε.

© CLAUDE JAMES / AP / VISUALHellas.GR, PATRICE POCOT / GETTY IMAGES / IDEAL IMAGE

Με την Ιζαμπέλ Μοριζέτ, που τότε έκανε καριέρα στο γαλλικό τραγούδι με το ψευδώνυμο Καρέν Σερίλ, τον Χούλιο Ιγκλεσίας και την Ιταλινά, το 1981.

Η θρυλική Νίνα Σιμόν συνοδεύει τη Νάνα στο πιάνο, στην εκπομπή *Νούμερο Ένα*, το 1977.

Κατάλαβες ποια είναι τα συστατικά της επιτυχίας μετά από 70 χρόνια καριέρας; Υπάρχει κάποια φόρμουλα;

Νοη! Δεν νομίζω. Δεν υπάρχει έτοιμος δρόμος. Ο καθένας έχει τη δική του φόρμουλα. Αν δεν έχεις τη μοναδική φωνή, μπορείς να τραγουδάσεις με την αγάπη που έχεις για το τραγούδι, καλλιεργώντας την. Κι εγώ δεν είχα φωνή όταν ήμουν μικρή, αλλά δούλεψα σκληρά για να τη βρω. Έκανα μάλιστα τη δεύτερη φωνή όταν τραγουδούσα με την αδελφή μου – εκείνη είχε πιο ωραία φωνή. Προσπάθησα να την πεύω όταν βγήκα στο τραγούδι να έρθει μαζί μου, αλλά δεν ήθελε. Ήθελε να παντρευτεί και να κάνει παιδιά.

Άλλη ζωή, άλλη μοίρα. Βγήκατε όμως μαζί μια μέρα στη γαλλική τηλεόραση, σου έκανε έκκληση ο παρουσιαστής Ζαν-Πιερ Φουκό, ήμουν παιδικά τότε. Ήσασταν τόσο συγκινημένες οι δύο αδελφές από την Αθήνα μπροστά σε εκατομμύρια τηλεθεατές. Το έβλεπα με τους γονείς μου και κλαίγαμε κι εμείς μαζί σας μπροστά στην τηλεόραση. Το θυμάσαι; Ήταν πολύ συγκινητική και σπάνια στιγμή. Κάποιες στιγμές δεν ξεχνιούνται ποτέ.

Έχεις πουλήσει περισσότερους δίσκους από τη Σελίν Ντιόν και τη Μαντόνα. Αυτό σου λέει κάτι; Είναι σημαντικό για σένα;

Κοίταξέ, σημαντικό είναι για τον μόνο λόγο που κάνει το τραγούδι να μπαίνει στην καρδιά του κοινού. Όταν γίνεται επιτυχία, το αγοράζει ο κόσμος και η εταιρεία σε κρατάει. Σήμερα οι εταιρείες δεν ενδιαφέρονται καθόλου για τους τραγουδιστές, επειδή δεν πουλάνε απλώς δίσκους. Αλλάζουν οι εποχές. Κάνουν συλλογές χωρίς να σε ρωτάνε, όλα στο ίδιο καλάθι, όλα για τα χρήματα. Εγώ δεν λεπτούργησα ποτέ έτσι.

Εσύ δεν ήσουν άνθρωπος που έτρεχες πίσω απ' αυτό όπως ο επιχειρηματίας κυνηγάει το κέρδος;

Όχι. Δεν πήγα ποτέ πουθενά για τα λεφτά. Πουθενά! Τη μουσική αγάπησα, όχι τα χρήματα.

Ποιο ήταν το κίνητρό σου;

Εμένα με τραβούσε ακόμα το να κάνω τη δουλειά μου ουσιά, να δίνω στο κοινό τον καλύτερό μου εαυτό. Όταν δίνω μια συναινία, θα πάρω την αμοιβή μου ως επαγγελματίας. Αλλά όταν εμφανίζομαι για φιλανθρωπικούς σκοπούς, δεν πληρώνομαι. Και στην Ελλάδα, στο Καλλιμάρμαρο, ήταν τιμή που με κάλεσαν, δεν θα ζητούσα ούτε χρήματα. Η αγάπη του κόσμου δεν αγοράζεται, αυτό είναι η καλύτερη ανταμοιβή για έναν καλλιτέχνη. Έζησα πάντα προσεκτικά και δεν ζανονίστικα ποτέ. Κάποτε ο Αζάν μού είπε: «Πρέπει να αποφασίσω να έρθεις να ζήσεις στο Παρίσι, γιατί έχεις πολλά έξοδα με τα πήγαينه-ελα». «Ναι, αλλά δεν έχω χρήματα». «Να σου δανείσω». «Όχι, δεν θέλω να μου δανείσεις», του είπα. Δεν ήθελα να χρωστάω. Φτωχό κορίτσι ήμουν, όχι καμιά κοπέλα από οικογένεια με πολλά χρήματα. Και όταν ο πρότος μου γερμανικός δίσκος πούλησε πάνω από ένα εκατομμύριο αντίτυπα στη Γερμανία – το *Weisse Rosen aus Athen*, στα ελληνικά το *Σαν σφουρξεις τρεις φορές* του Χατζιδάκι –, πήρα τα χρήματα και αγόρασα το διαμερισματάκι μου στο Παρίσι.

Προσπάθησε ποτέ η μουσική βιομηχανία να αλλάξει το στίλ σου; Στην ουσία, αν το καλοσκεφτώ, ακόμα κι η παρουσία σου είχε διαχρονικά στοιχεία. Δεν σε θυμάμαι ποτέ Ξανθιά ή να μη φοράς τα γυαλιά σου...

Θα σου πω κάτι να γελάσεις. Ήμουν με τον Χάρι Μπελαφόντε σε μια περιοδεία στην Αμερική και ήταν ο πρώτος ο οποίος προσπάθησε να με πείσει να βγάλω τα γυαλιά μου. Και, ξέρεις, τα γυαλιά μου ήταν πρόβλημα μεγάλου για όλους. «Δεν πηγαίνεις στην τηλεόραση με γυαλιά», μου έλεγαν. Γιατί στην τηλεόραση τα φώτα κάνουν αντανάκλαση και μου έλεγαν ότι εννοχεί, παρόλο που είχα και γυαλιά αντανάκλαστικά.

Εσύ δεν τα έβγαλες όμως.

Δεν τα έβγαλα. Είμαι αυτή που είμαι, γιατί φοράω γυαλιά. Έχω μυωπία και τα χρειάζομαι. Και όταν ο Μπελαφόντε μου είπε ένα βράδυ «Νομίζω ότι θα τα βγάλεις απόψε, γιατί δεν είναι δυνατόν να τραγουδάμε με αυτά τα γυαλιά», του απάντησα: «Χάρι, κοπάτεις να δεις, εγώ δεν μπορώ να τραγουδήσω χωρίς τα γυαλιά μου, γιατί δεν βλέπω. Έχω ανάγκη να βλέπω τον κόσμο. Και εκτός αυτού είναι μέρος μου, της ζωής μου. Αν θέλεις, εντάξει, θα τραγουδήσω απόψε χωρίς γυαλιά, επειδή το έχετε υποσχεθεί, αλλά μετά από αυτό θα φύγω κι εγώ και τα γυαλιά μου».

Έβαλες όρο;

Ναι, ναι, ναι. Στον Μπελαφόντε, ναι!

Ποιος θα το έκανε αυτό; Κανένας δεν θα έλεγε στον Μπελαφόντε «εγώ θα φύγω με τα γυαλιά μου». Όταν λες κάτι όμως, δεν κάνεις πίσω με τίποτα, ε;

Όχι, ήταν θέμα τιμής για μένα. Έπρεπε να με αποδεχθούν όπως ήμουν. Προσπάθησα πολύ στη ζωή μου να τραγουδώ πάντα καλύτερα, να ντύνομαι καλύτερα, να προσέχω το βάρος μου... Αυτά τα διαχειρίζομαι. Μάλιστα, η γυναίκα του Γάλλου ατζέντη μου με βοήθησε πολύ. Για να αδυνατίσω, με πήγε σε έναν θαιμάρσιο γιατρό, ο οποίος είχε βοηθήσει και τη Μαρία Κάλλας. Μου έδωσε μια δίαιτα που δεν ήταν βαριά, απλώς έπρεπε να κόψω ορισμένα πράγματα. Προσαρμόστηκα, δεν πήρα ούτε φάρμακο ούτε τίποτα. Μόνο εκείνα που έπρεπε να τρώω. «Θα έρθεις να με δεις σε 15 μέρες, αλλά θα πρέπει να έχεις χάσει οποιοδήποτε 5 κιλά», μου είπε. Κι εγώ πήγα σε 15 μέρες πράγματι, αλλά είχα χάσει 10!

Είχες μεγάλη θέληση.

Ακολουθούσα τη δίαιτα τόσο πολύ αυστηρά και αυτή η πειθαρχία μου έμεινε και στη ζωή μου. Γι' αυτό λέω ακόμα στην ηλικία μου ότι ο τραγουδιστής πρέπει να προσέχει τον τρόπο με τον οποίο ζει. Προσπαθούσα να κρατηθώ σαν πρωταθλητρια ενώ περνούσαν τα χρόνια. Δεν έχω κατεβεί ούτε μία κιτάβια όταν τραγουδού.

Τραγουδάς ακόμα στον ίδιο τόνο.

Στον ίδιο τόνο. Και όλοι αναρωτιούνται πώς είναι δυνατόν. Εκείνο που μου έκανε καλό ήταν ότι τραγουδούσα πολύ. Και τραγουδούσα σωστά. Έκανα πάντα ότι πιο εύκολο για να είμαι πιο σωστή στην κάθε μου εμφάνιση.

Ενέπνευσε ολόκληρες γενιές, όλα τον πλανήτη. Παρ' όλα αυτά, να πούμε την αλήθεια ότι η δουλειά του καλλιτέχνη στο δικό σου επίπεδο απαιτεί και θυσίες. Πρέπει να θυσιάσεις πράγματα στον βωμό του επαγγελματισμού.

Ναι, βεβαίως, πρέπει. Κι εσύ το ξέρεις αυτό.

Είναι σκληρός ο δρόμος, κι ας φαίνεται πολλές φορές σαν ταξίδι αναμνηστικής.

Είναι πράγματι σκληρός και μοναχικός. Αλλά είναι θέμα πειθαρχίας και σεβασμού απέναντι στον εαυτό σου και στο κοινό το να βάζεις ψηλά τον πήχη.

Στα παιδιά σου έμαθες αυτές τις αξίες; Στον Νικ κι στη Λένου;

Τους έμαθα ότι καλύτερο πρόθεσα. Και σίγουρα να είναι συνεπείς σε ό,τι κάνουν. Η Ελένη είχε έρθει μαζί μου για ένα διάστημα και ασχολήθηκε με το τραγούδι, της άρεσε. Αλλά τελικά το σταμάτησε. Ο Νίκος παίζει πιάνο, σοκολέται και με οπτικοακουστικά, είναι καμεράν. Η κόρη μου είναι στο Μόναχο, ο Νικόλας ζει στον Καναδά.

Τι γιαγιά είσαι; Χαζογιαγιά;

Τελείω! Τρελαίνομαι με τα εγγόνια μου, είναι απίστευτα και γελάμε πολύ μαζί. Τα συμβουλευόμαστε στη ζωή να είναι αυτό που είναι, αλλά να σεβονται όλο τον κόσμο. «Να είστε ο εαυτός σας και να πηγαίνετε μπροστά», τους λέω.

Μην κοιτάτε πίσω.

Μην κοιτάτε πίσω, ακριβώς. Καταπίνονται και με τη μουσική, βεβαίως· παίζουν πιάνο, ο μεγάλος παιζει και τρoμπόνι.

Να σε ρητώσω κάτι άλλο. Έχεις βραβεία, πλατινένιους δίσκους, θέλεις μια ολόκληρη πολυκατοικία για να τους κρεμάσεις. Σε έχουν παρασημοφορήσει τόσο πρόεδροι στον κόσμο. Αν όμως έπρεπε να κρατήσεις ένα, ποιο είναι το πιο ωραίο τρόπαιο για σένα; Δεν θα ήθελα να κρατήσω ένα, είναι δόσολόλο.

Οι δικοί είναι βεβαίως πάρα πολύ σημαντικοί για μένα, σαν μικρές πυλίδες στον μεγάλο χάρτη της ζωής μου. Δεν ξέρω πόσους έχω, είναι και από τόσο πολλά μέρη: από το Μεξικό, την Παραγουάη, την Αργεντινή, την Κίνα, τη Γαλλία, την Κορέα και πολλές άλλες χώρες.

Τελικά, μόνο με τους Beatles είχες ανταγωνισμό;

Μάλλον ναι! (γελά) Εγώ ήμουν της εποχής του Πριόλεϊ και των Beatles. Δεν ανταγωνιστικά με κανέναν, απλώς τράβηξα τον δρόμο μου. Άλλοστε, με τον Πολ Μάκάρντι είχαμε φίλοι. Τον συμπαθώ πολύ.

Καλά, όλους τους ξέρεις;

Έχω γνωρίσει και άλλους όλα αυτά τα χρόνια. Έχω συνεργαστεί με τον Τζορτζ Τσάκριν, για παράδειγμα, ο οποίος είναι ελληνικής καταγωγής και είναι πλέον στην ηλικία μου. Είχε πάρει και Όσκαρ. Όταν ήμουν νέα, κάναμε το *West Side Story* σε μια εκπομπή και θυμάμαι τους χορευτές που έκαναν τους γραμματέες στο στούντιο – οι κοπέλες φορούσαν γυαλιά και έκαναν σαν να κτυπούσαν στη γραφομηχανή. Ήμουν κι εγώ σαν γραμματέας και γελάσαμε πολύ. Ο Τσάκριν ήταν απίθανος.

Τα έχεις κάνει όλα, τελικά. Τι θα έλεγες στο κοριτσάκι που ήσουν αν θα μπορούσες έτσι, με ένα μαγικό ραβδί, να το συναντήσεις στους δρόμους της Αθήνας;

BROADWAY

HAROLD LEVENTHAL and SAM GESSER present

Nana MOUSKOURI

On Broadway
APRIL 26 thru MAY 1st

Την άνοιξη του
1977 μάγεψε
(και) τη Νέα
Υόρκη, με μια
σειρά επτά
συναυλιών στο
Μπρόντγουεϊ.

Όταν αγαπάς κάτι, πρέπει να το κάνεις με αγάπη. Και να γίνεται κάθε μέρα καλύτερα. Ουδέποτε το κοριτσάκι που ήμουνα θα πίστευε όσα ήρθαν στη ζωή μου στη συνέχεια. Ζούσα κάθε στιγμή σαν να ήταν η πρώτη φορά. Όταν τραγουδούσα στο Καλλιμάρμαρο για την Ολυμπιακή φλόγα, σκέφτηκα πόσους αγώνες πρέπει να δώσεις στη ζωή. Όπως οι αθλητές που τρέχουν για το μετάλλιο, αλλά κυρίως για να ξεπεράσουν το εαυτό τους. Τελικά, δεν είναι σημαντικό να βγεις πρώτος. Αισθάνομαι τυχερή και υπόχρεη για την τόσο μεγάλη αγάπη και εκτίμηση που εισέπραξα από τον κόσμο. Εγώ κάνω πάντα ό,τι καλύτερο μπορώ και αφήνω τους άλλους να κρίνουν τι τους αρέσει ή όχι. Εάν καταλάβεις σ' αλήθεια τι εστί καλλιτέχνης, σε κάνει πιο ταπεινό.

Έχεις συμφιλιωθεί με τον χρόνο;

Μέχρι τώρα δεν τον σκεφτόμουν ποτέ. Το μόνο που σκέφτομαι είναι ότι πλησιάζω σε ένα σημείο που κάποια μέρα θα φύγω. Αλλά σκέφτομαι και τι καλό θα αφήσω, καταλαβαίνεις;

Τι θέλεις να αφήσεις; Τι θα ήθελες να λένε για σένα;

Ότι τραγουδούσε πολύ καλά και ήταν ένα καλό κορμί. Τίποτε άλλο.

Μόνο αυτό; Θα μπορούσες να μου πεις ότι έκανες μεγάλη καριέρα...

Θα μπορούσα, αλλά δεν είναι μόνο αυτό σημαντικό. Εγώ από την καρδιά μου ευχαριστώ τη ζωή, τον κόσμο και κάθε μέρα τον Θεό. Γιατί είχα μεγάλη τύχη. Ξέρεις τι έλεγαν οι αρχαίοι Έλληνες για την τύχη; Ότι «Τύχη είναι όταν η Προετοιμασία συναντά την Ευκαιρία». Και πως όταν περνάει μπροστά σου, πρέπει να την πιάσεις από τα μαλλιά.

Αλήθεια είπες ότι σταματάς την καριέρα σου; Το διαβάσαμε σε γερμανικό σάιτ και αναδημοσιεύθηκε σε όλο τον πλανήτη...

Δεν είπα ότι θέλω να σταματήσω. Ξέρεις πολύ καλά ότι δεν μιλάω συχνά σε συνεντεύξεις και, δυστυχώς, σήμερα πουλάνε περισσότερο οι τίτλοι παρά το περιεχόμενο. Αυτό που θέλω να διευκρινίσω είναι πως είναι λογικό στην ηλικία μου να μην προγραμματίζω περιοδείες όπως παλιά. Και πως, καλώς ή κακώς, ο καλλιτέχνης είναι και αυτός άνθρωπος με τις όποιες

Στις 26 Απριλίου 2024, έκανε το κοινό στο Καλλιμάρμαρο να δακρύσει ερμηνεύοντας τους εθνικούς ύμνους της Γαλλίας και της Ελλάδας κατά την τελετή παραδοσης της Ολυμπιακής φλόγας.

δοκιμασίες καλείται να αντιμετωπίσει στην πορεία του χρόνου. Δεν είμαι άρρωστη κι ευχαριστώ τον Θεό που με έφερε σε αυτή την ηλικία. Το να θέλεις να δώσεις στον κόσμο τον καλύτερο εαυτό σου δεν σημαίνει ότι παρατρείσαι. Και το ότι μιλάω ρεαλιστικά δεν αναιρεί το όνειρο. Και έχω ακόμα όνειρα. Εάν κάποτε θα έδινα μια τελευταία συνανλία, θα ήθελα να γίνει στην Ελλάδα. Στη χώρα μου, στον τόπο απ' όπου ξεκίνησαν όλα για μένα.

Φαντάζομαι ότι είδες πόσο πολύ ανησυχσε ο κόσμος με την περιπέτεια της υγείας της Μαρινέλλας, που συνέβη στη σκηνή...

Ναι, το έμαθα. Είναι καλή μου φίλη και της εύχομαι γρήγορη ανάρρωση μέσα από την καρδιά μου. Είναι οπουδαία τραγουδίστρια, την είχα καλέσει στην εκπομπή μου στο BBC πριν από πολλά χρόνια. Είχαμε πει το *Μινόρε της αυγής* και είχε γίνει χαμός. Έκλαιγε όλος ο κόσμος. Να της πεις ότι την περιμένω να τραγουδήσουμε ξανά μαζί. Την αγαπώ, όπως και τη Χαρούλα Αλεξίου, η οποία υπηρέτησε το τραγούδι με σεβασμό και ταλέντο. Αυτό είναι το μυστικό των μεγάλων καλλιτεχνών και γι' αυτός το σεβεται ο κόσμος.

Τώρα ας μιλήσουμε σαν εмиγκρέδες και οι δύο, σαν άνθρωποι της Διασποράς. Κάθε φορά που έβλεπα το πρόσωπό σου σε αφίσες και εκπομπές, με συγκινούσε επειδή ήσουν η σύνδεση με την πατρίδα. Σου ζήτησαν ποτέ να απαρνηθείς την ελληνική σου υπόσταση για να κάνεις καριέρα; Πώς κράτησες την ελληνικότητά σου;

Δεν άλλαξα ποτέ ταυτότητα, Νίκο μου. Είμαι και θα είμαι Ελληνίδα. Και έτσι έχω παραμείνει. Αγαπώ την πατρίδα μου, αλλά χρειάστηκε να ζήσω έξω γιατί έπρεπε να δουλέψω. Αλλά την Ελλάδα την κουβαλούσα παντού, σαν την κληρονομιά μου.

Όταν φτάνεις στην Ελλάδα, ποιο είναι το πρώτο πράγμα που κάνεις, τι σου λείπει πιο πολύ από τη χώρα;

Ήδη από το αεροπλάνο ξεκινάω να μπαίνω στο κλίμα, μου αρέσει να βλέπω την προσέγγιση, όταν στρίβει. Δεν χορταίνω θάλασσα, γεμίζω χαρά με τη φωτεινότητά της και το μπλε του αττικού ουρανού. Η επιστροφή στην Ελλάδα είναι σαν επιστροφή στο σπίτι, σε κάτι πολύ γνώριμο και ήρεμο. Η Ελλάδα είναι πάντα όμορφη. Είναι η ζωή μου.*

Με τον Νίκο Αλιάγκα
μετά την ιστορική
της συνανλία στο
Ηρώδειο, το 2008.

Στη σκηνή
του κατάμεστου
Ηρώδειου,
στη συναυλία
με την οποία
έκλεισε την
αποχαρτιστήρια
περίοδός της
το 2008.

Μερικά πράγματα που ίσως δεν · ξέρουμε γι' αυτήν

Παραλειπόμενα, στιγμιότυπα,
διαπερόντες του χαρακτήρα,
μαθήματα και μικρές ιστορίες
ζωής μιας μεγάλης Ελληνίδας.

Της ΓΙΩΤΑΣ ΣΥΚΚΑ

ΤΟ 2008, Η NANA ΜΟΥΣΧΟΥΡΗ είχε δώσει μια συνέντευξη στο Ηρώδειο, αποσιωπώντας το κοινό της που ήρθε από κάθε άκρη της Γης. Πόσο της στοίχισε συναισθηματικά και στην υγεία της εκείνο το «αντίο» περιέγραψε η ίδια έξι χρόνια αργότερα, σε συνέντευξή μας στην «Κ». Μίλησε με ειλικρίνεια και θάρρος για όσα βίωσε σωματικά και ψυχικά μακριά από το τραγούδι και με αφοπλιστικό χιούμορ ανήγγειλε: «Συγγνώμη που ξαναγύρισα. Σταμάτησα γιατί είπα πως δεν είναι πια της ηλικίας μου, οι νέοι έπρεπε να προχωρήσουν. Η απόφαση ήταν οσοστί, αλλά μου κόστισε πολύ. Ήμουν κάθε μέρα στον γιατρό, ένιωθα ότι δεν αείζω τίποτα, ότι κανείς δεν με αγαπάει... Ένιωθα απελπισία. Όσο πλησίαζαν όμως τα 80 μου, έλεγα "να η ευκαιρία να τραγουδήσω πάλι"».

Και τραγούδισε, ξεκινώντας από τη Νότια Αφρική. Αρρώσθηκε, αλλά δεν το έβαλε κάτω. Ακόμη πιο ώριμη το 2018, ξαναθυμήθηκε τι βίωσε τότε. «Όταν σταμάτησα, είχα μια θλίψη, έλεγα τι θα κάνω, θα πεθάνω. Δεν ήθελα να ακούω μουσική, να βλέπω παραστάσεις. Είδα πως είναι να κάθεσαι». Όπου το *Forever young* του Μπιγκ Ντίλαν την παρακίνησε να προχωρήσει τον 134ο δίσκο της. «Είναι ένα διδακτικό κομμάτι που διδάσκει πως να είσαι πάντα νέος». Και να μερικές ακόμα λεπτομέρειες της μοναδικής ζωής της:

13 Οκτωβρίου 1934. Το βράδυ που γεννήθηκε. Ο μπαμπάς της άφησε για λίγο το τραπέζι της τράπουλας, σαν τον ειδοποίησε η σπιτονοικοκυρά ότι ήρθε η ώρα. Έσπευσε να φέρει τη μαμπί. Όταν η μικρή αντίκρισε το φως, κάποιοι αποφάνθηκαν ότι ήταν τύχη για το νεογέννητο κορπάκι. Άλλοι θεώρησαν ότι το 13 σήμαινε κακοτυχία.

Ο «Νυχτερίδας». Το παρασούκι του πατέρα της την πόνεγε για χρόνια. Δεν βγήκε από τα ξενύχτια στον κινηματογράφο που τόσο αγαπούσε, αλλά από τις ξαγρήνιες πάνω στην τράπουλα. «Δεν έπαιξε για το κέρδος, αλλά για το παιχνίδι. Αν εκείνος είχε παίζει καλά, δεν τον πείραζε να χάσει. Περισσότερο τον ενοχλούσε να κερδίσει από την ατζαμοσύνη των άλλων».

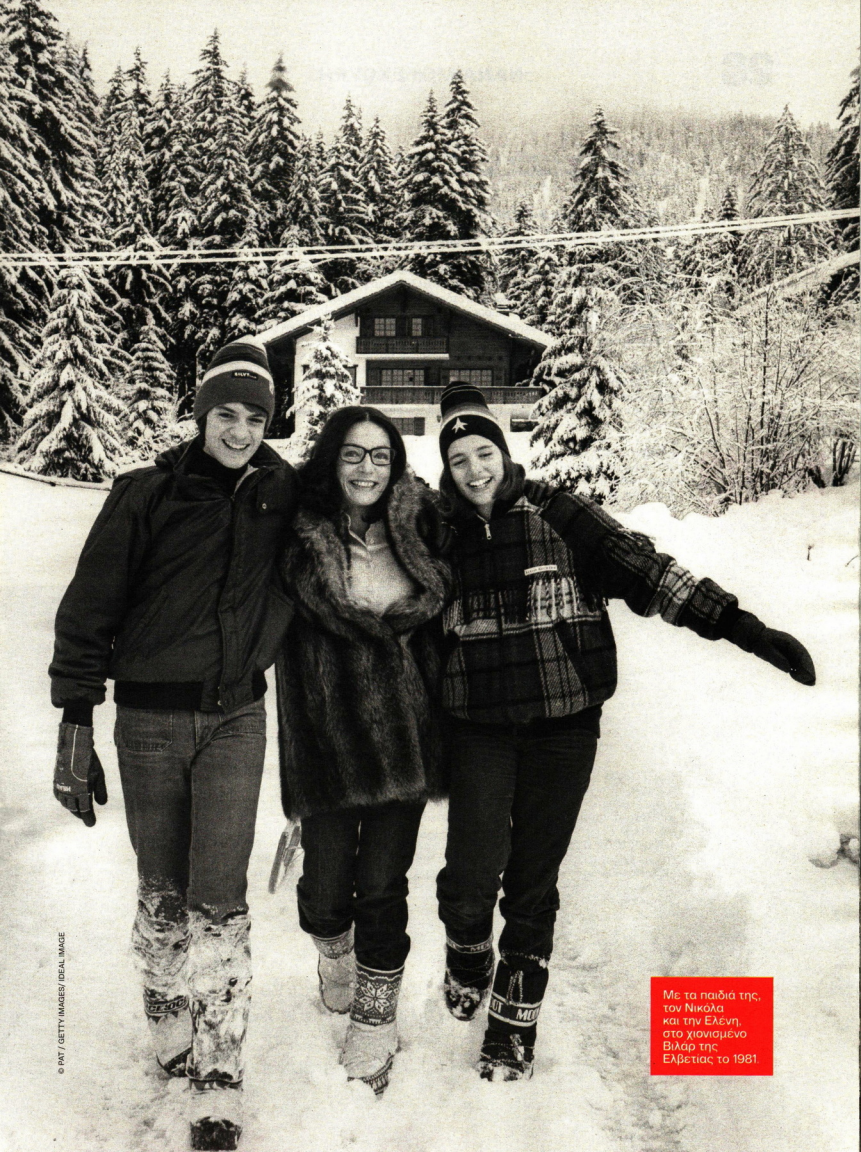
Με τον Γιώργο Πεταλίδα το 1967.

Γυαλιά. Ήταν η ασπίδα της απέναντι στη δειλία των σχολικών της χρόνων. Οι άλλοι «δεν μπορούσαν να μαυτίσουν το σκεπτόμουν. Οι γονείς μου μπορούσαν να τσακωνόνταν δίχως η στενοχώρια μου να προδίδεται σε τρίτους».

Τα σαλιγκάρια. Στη μεγάλη πείνα της Κατοχής, η μητέρα της αναζητούσε λίγα ρεβίθια ή φασόλια. «Πολλές φορές έβγαине και μάζευε σαλιγκάρια. Σήμερα θεωρούνται μεγάλη λιχουδιά τα escargots à la bourguignonne, αλλά δεν μπορώ ούτε να τα δω. Μου θυμίζουν την Κατοχή».

Επιθεώρηση. Την πήγε η μητέρα της για πρώτη φορά να δει επιθεώρηση και όταν επέστρεψαν στο σπίτι, η μικρή σπάρταζε στο κλάμα. «Ζήλευα, ήθελα να είμαι κι εγώ στο σκηνή». «Τι να κάνω μ' αυτό το παιδί, που όλο κλαίει σαν κουτάβι και μόνο όταν τραγουδάει κουνάει την ουρά του», είπε ο πατέρας της σε έναν γέγοντα και εκείνος πρότεινε να τη στείλει στο ωδείο.

Χαστούκι και ρολόγια. «Είδες την ώρα»; τη ρώτησε αυστηρά ο πατέρας της ένα βράδυ που επέστρεψε αργά. «Σε ρωτά: Είδες τι ώρα είναι!», επανέλαβε απότομα καθώς ανηφόριζε βιαστικά τον χωματόδρομο προς τον Νέο Κόσμο, όπου μέναμε πια. Μόλις στρίψαμε μπρος στο σπίτι μας, μου δόραψε ένα χαστούκι και μπήκε μέσα αμίλητος. Από τότε η Νάνα απέκτησε τη μανία για τα ρολόγια. Τα αγαπάει όλα, όπως και να είναι. Συχνά τα φοράει και διπλά στο χέρι, και πολλοί τη μιμήθηκαν.

Με τα παιδιά της,
τον Νικόλα
και την Ελένη,
στο χιονισμένο
Βιλάρ της
Ελβετίας το 1981.

Τα αγόρια. Ήταν η αγαπημένη τους φίλη, που εμπιστευόταν. Όμως και αργότερα, όταν έγινε διάσημη τραγουδίστρια, η Μούσχοιρη ένιωθε ότι την εξέλεξαν ως αδερφή, φίλη, με τα χρόνια σαν μητέρα.

Μαγνητόφωνα και λεξικά. Η καριέρα στο εξωτερικό χρειαζόταν σκληρή δουλειά. Είχε πάντα μαζί της ένα μαγνητόφωνο, για να μάθει σωστά την προφορά. Έμαθε άριστα αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ισπανικά, ιταλικά, μιλάει ολλανδικά και κάποιες διαλέκτους.

Ταξίδια. Γερμανία, Γαλλία, Ιαπωνία, Ελβετία, Κούβα, Μ. Βρετανία, Αμερική, Κορέα, Καναδάς, Νέα Ζηλανδία... Πτήσεις, συνεχείς αλλαγές αεροπλάνων, αίσθησης αναμονής, δωμάτια ξενοδοχείων. Λίγοι γνωρίζουν τόσο καλά τα αεροδρόμια του κόσμου. Αλλά ποιος θα το φανταζόταν ότι, ενώ ένα μέρος της ζωής της πέρασε σ' αυτά, η Νάνα φοβάται τα αεροπλάνα. Από την άλλη, αστειεύεται: «Όταν αφήνω πίσω τις βαλίτσες μου, νομίζω ότι μου διαμαρτύρονται».

Συμβουλή σε νεότερους. «Η επιτυχία χρειάζεται χρόνο, δεν είναι εύκολο πράγμα. Ο Χατζιδάκις στο τέλος είχε θυμώσει μαζί μου, γιατί κάποια πράγματα τα είχα λίγο αλλάξει και δεν ήταν απόλυτα ελληνικά. Έκανα ένα μείγμα. Θέλω να πω ότι δεν είναι ωραίο να μιμούμαστε τους Αμερικανούς, τη Μαντόνα ή την Μπρίννεϊ, αλλά να βρούμε τον δικό μας εαυτό».

Μάνος και Φίνος. Δούλεψε στη Ραδιοφωνία όταν θέλησε να τη γνωρίσει ο Χατζιδάκις. Στο στούντιο του Φίλοποιεμένα Φίνου, ο συνθέτης την καλωσόρισε λέγοντας στους παρευρισκόμενους ότι θα ακούσουν μια καταπληκτική φωνή. «Αυτό είναι το ταλέντο που μας έλεγε», του είπε τότε ο Φίνος. «Αυτή την ξέρω από μικρό κορίτσι. Είναι η κόρη του Νυχτερίδα!» Ο Χατζιδάκις κατάλαβε την ντροπή της για το χαρτοπαικτικό παρατσούκλι του πατέρα της και άλλαξε κουβέντα. Από τότε η Νάνα ήθελε να δικαιώσει την αληθινή της ταυτότητα.

Γιώργος Πετσίλας. Ο πρώτος σύζυγος και πατέρας των παιδιών της. «Οι γονείς μου δεν ήταν ευτυχείς με τη σχέση μας. Η αδελφή μου είχε εν τω μεταξύ παντρευτεί και, καθώς μόνο εγώ είχα απομείνει στο σπίτι, η μητέρα μου δεν τον θεωρούσε αρκετά καλό για την κόρη της. Ήταν γιατί κανέναν δεν θα θεωρούσε αρκετά καλό για τα παιδιά της; Η μήπως γιατί ένιωθε ότι απειλείται η εξάρτησή μου από κείνη, στην οποία εν τω μεταξύ παρέδιδα ότι κερδίζα από τους δίσκους και τα κλαμπ; Και όμως, θα 'πρεπε συγχρόνως να καταλαβαίνει ότι κανείς άλλος δεν με ήθελε ερωτικά, κανείς!».

Η θυσία. «Έπρεπε να κολληάτσω για να φτάσω. Να πέσω στα βαθιά για να βγω στην Ήνρα. Φρεσκοπαντρεμένη και ταξίδευα. Έπρεπε να θυσιάσω κάτι για να μπορέσω να επιτύχω στη δουλειά μου. [...] Δεν ήμουν καλή σύζυγος και δεν ήμουν καλή μητέρα. Ήμουν κοντά στα παιδιά μου, τα είχα διαρκώς μαζί μου όταν ταξίδευα μέχρι τα οκτώ τους χρόνια, αλλά τα χρόνια του σχολείου έπρεπε να μένουν σπίτι. Δεν ήμουν από τις μαμάδες που αφοσιώνονται εξ ολοκλήρου».

Μοναξιά. «Τη νιώθει κάθε καλλιτέχνης που βγαίνει στη σκηνή. Όταν βέβαια επιστρέφεις στα δωμάτια των ξενοδοχείων, εκεί ανάμεσα στους τέσσερις τοίχους, που μπορεί να ανήκουν και στο μεγαλύτερο παλάτι του κόσμου, είσαι μόνι σου». Παρηγοριά της τότε ήταν τα πολύωρα τηλεφωνήματα με τον Νίκο Γκάτσο.

Χωρισμός στα 40. Με δύο παιδιά, μόνη στην Ευρώπη. Δεν ήταν εύκολο. Ούτε οι οικογένειες στην Ελλάδα. Πρώτη κουβέντα της μητέρας της: «Τώρα, πώς θα βγω έξω να αντιμετωπίσω τους γείτονες;» Γι' αυτό, το θέμα της ελευθερίας για μένα ήταν πολύ βασικό. Και στη ζωή, και στο τραγούδι. Μετά τον Μάνο [Χατζιδάκι] δεν δέχτηκα κανέναν να μου πει "αυτό θα κάνεις".

«Προσπάθησα πολύ να μη χάσω
την ταυτότητά μου. Έμαθα σε κάθε χώρα
τη γλώσσα και τον πολιτισμό τους,
αλλά δεν ξέχασα από πού προέρχομαι».

Γράμματα. Πάντα απαντά η ίδια στις επιστολές των θαυμαστών της. Γιατί ποτέ δεν ξέχασε την εφηβική απογοήτευση που ένιωσε όταν δεν πήρε απάντηση στο γράμμα που έστειλε στον Νατ Κινγκ Κόουλ – στη διεύθυνση που έδωσε περιοδικό της εποχής.

Η μεγαλύτερη ηδονή. «Πάνω στη σκηνή υποδέχομαι τη μουσική και προσφέρω στο κοινό τη συγκίνηση που εκείνη μου δημιουργεί. Κι εκείνο μου την επιστρέφει σαν αγάπη. Αυτή η παλινδρόμηση υπήρξε για μένα η πιο έντονη ερωτική πράξη».

Η πατρίδα. «Αγωνίστηκα σε κάθε χώρα να είμαι δική τους, αλλά συγχρόνως αισθάνομαι άπατρις. Προσπάθησα πολύ να μη χάσω την ταυτότητά μου. Έμαθα σε κάθε χώρα τη γλώσσα και τον πολιτισμό τους, αλλά δεν ξέχασα από πού προέρχομαι».

Φάρμακο η σκηνή. «Το κοινό καταλαβαίνει την ανάγκη μου να βρίσκομαι στη σκηνή. Άλλωστε, δεν προσπάθησα ποτέ να το θαμπώσω – δεν ήμουν ούτε υποδύθηκα τη σταρ. Τους είπα ότι σταματώ, γιατί δεν είναι πια της ηλικίας μου. Ένιωθα απελπισία, θλίψη, αρρώστια. Ίσως αυτό μου έκανε καλό, γιατί με συντάραξε».

Είχε σοβαρό πρόβλημα υγείας και το μόνο που σκεφτόταν ήταν τότε θα γυρίσει στη σκηνή. «Όταν λοιπόν μου έλεψε η ταυτότητα της τραγουδίστριας, ήρθε η κατάθλιψη. Νόμιζα ότι ακόμη και ο Αντρέ, ο σύζυγός μου, δεν θα ενδιαφερόταν πια για μένα». Με αυτά τα συναισθήματα, τον Ιούλιο του 2018 τραγούδησε στο Ηρώδειο για τους σκοπούς του Συλλόγου Φίλων Παιδιών με Καρκίνο «Ελπίδα». Ένιωθε εντονότερα από ποτέ ότι «τα χρόνια περνούν γρήγορα. Πριν δεν προλάβαινα να μετρήσω. Τα νιάτα μου τα έζησα, είναι όσα δημιούργησα. Τώρα με πληγώνει που βλέπω συνοδοιπόρους να φεύγουν, όπως ο Λέοναρντ Κοέν».

Ο γιος. Μικρός ο Νικόλα έλεγε: «Η μαμά μου είναι σαν το περιστέρι: έρχεται στο παράθυρο και φεύγει».

«Πιγμένη» στις ανθοδέσμες, ανοίγει ένα συγχρητήριο τηλεγράφημα για την πρεμιέρα του σόου της στο Olympia των Παριίων, το 1971.

Αν ξεκινούσε τώρα. «Δεν θα άλλαζα τίποτε απ' όσα έζησα. Θα προσπαθούσα όμως να μην αφήνω τόσο πολύ μόνα τα παιδιά μου με την νταντά τους. Δεν ήταν μόνο οι επαγγελματικές υποχρεώσεις που με κρατούσαν μακριά τους, αλλά και ο φόβος ότι δεν ήξερα αρκετά για να τα μεγαλώσω. Δεν μπορώ να γυρίσω τον χρόνο. Ξέρω όμως πως η μεγαλύτερη επιτυχία μου είναι τα δύο μου παιδιά και τα τρία μου εγγόνια».

Τα σπύτα. Της έγινε συνήθεια να αγοράζει σπύτα, γιατί δεν έδεχασε ποτέ την εικόνα του πατρικού της όταν πλημμύριζε από το νερό της βροχής. Ειδικά ένα βράδυ που είχε τη γιορτή της και περίμενε τις φίλες της. Ανήμερα του Αι-Γιαννιού παρακαλούσε να μη ρεζιλευτεί. Όλα κύλησαν καλά, όμως μετά την αναχώρηση των κοριτσιών, η βροχή τρύπωσε στο υπόγειο από παντού. «Σφουγγάριζα κι έκλαιγα, όχι από στενοχώρια, αλλά από ανακούφιση που αυτό δεν έγινε χειρότερα. Όταν ξαπλώσαμε αποκαμωμένες, είπα στην Τζένη πως, όταν μεγαλώσω, δεν θ' αφήσω ποτέ τα παιδιά μου να ζήσουν τέτοια αγωνία».

Το αγαπημένο της μότο. Η συμβουλή της Κερκυραίας μητέρας της: «Όταν κλείνει για σένα μια πόρτα, ανοίγει ένα πορτίον».

Το πρώτο αυτοκίνητο. «Το πρώτο μας αυτοκίνητο με τον Γιώργο [Πετούλα] ήταν ένα μικρό DKW. Η πρώτη μεγάλη επιτυχία όμως μου έφερε μία επιταγή 45 χιλιάδων μάρκων, κοπούσα με δέος το ποσό, καθώς έβαζα την υπογραφή μου και σκεφτόμουνά ότι τώρα μπορώ να κάνω δώρο στον Γιώργο μία Mercedes που πάντα ονειρευόμισταν».

Αποβολή. Το 1965 έμεινε για πρώτη φορά έγκυος. Το ζευγάρι χάρηκε, αλλά η Νάνα απέβαλε στο ταξίδι που έκανε για μια εκπομπή στην Πορτογαλία. «Μετά από μια δεύτερη, λιγότερη τραγική, αλλά το ίδιο αποτυχημένη εγκυμοσύνη, καταφύγαμε με τον Γιώργο ο' έναν καλό γιατρό στην Ελβετία, τον ίδιο που διάλεξε και η Σοφία Λόρεν, και μου έδωσε μια συστηματοική θεραπεία με ενέσεις». Τελικά έμεινε έγκυος, ήταν ευτυχισμένη και η φωνή της «ορατότερη παρά ποτέ». Ο Νικόλας γεννήθηκε το 1968, η Λενού το 1970. Τέσσερα χρόνια μετά, το ζευγάρι χώρισε.

Αντρέ Σαπέλ. Ο παραγωγός της, στενός φίλος της οικογένειας από τον καιρό που ο Αζάν τον ούσπησε ως τον νέο καλλιτεχνικό διευθυντή της. Ο Γιώργος Πετούλας της ζήτωσε να επιστρέψουν στην Ελλάδα, η σχέση τους πειζόταν και επηρέαζε τη φωνή της, που συχνά την έχανε. Στην πρώτη συνάντησή με τον ψυχοθεραπευτή έμεινε τρεις ώρες. Στον προθάλαμο την περίμεναν ο Γιώργος και ο Αντρέ. «Στο τέλος ο γιατρός με ρώτησε: "Ξέρете πόση ώρα είστε εδώ;". Ήξερα μόνο ότι ο λαϊκός μου με νοούσε σαν να τον είχαν υδάρει, αλλά η φωνή μου είχε ελευθερωθεί. Έπετα ρώτσοι ποιο είναι οι κύριοι που με περιμεναν στον προθάλαμο. "Ο σύζυγος και ο παραγωγός μου", απάντησε η Μοίσαχουρη και ο γιατρός συνέχισε: "Και νομίζετε ότι ο δεύτερος σας περιμένει τρεις ώρες επειδή σας βλέπει μόνο ως παραγωγός;". [...] Μέχρι τότε δεν είχα διανοιθεί ότι ο Αντρέ μπορούσε να με κοιτάξει ερωτικά». Αργότερα έγινε ο δεύτερος σύζυγός της.

Φόβος πριν από τη συναυλία. Ανεβαίνει στη σκηνή πολύ πριν έρθει το κοινό. Δοκιμάζει την ακουστική του χώρου χτυπώντας τις παλάμες της, εξετάζει πού είναι στημένο το μικρόφωνο, ελέγχει το πάτωμα για κάποια ύπουλη χαλαράδα. Πάντα φοβάται μη σκαλώσει σε κάποια τρύπα το τακούνι της.

Καμαρίνι. Οι συνεργάτες της γνωρίζουν ότι θέλει λίγο πριν αρχίσει η συναυλία να μείνει για λίγο μόνη. Ότι αυτή θα βγει τελευταία από το καμαρίνι και θα κλείσει την πόρτα πίσω της. Μέχρι να φτάσει στη σκηνή, κρατάει ένα μαντιλάκι που αφήνει στις κοιλνίτες και το παίρνει ξανά όταν τελειώσει η συναυλία. Ποτέ δεν πίνει γάλα πριν τραγουδήσει, γιατί προκαλεί φλέγματα, ούτε τρώει. Βλέπει πάντα τους φαν που σκηματίζουν ουρές, όπως είδα να συμβαίνει στο Βερολίνο και στο Olympia στο Παρίσι. Έπετα απολαμβάνει μια έξοδο με καλούς φίλους, καλό φαγητό και κρασί.

Ντυμένη ασαρτί με τον παραγωγό και αγχώσιο σύντροφό της τα τελευταία 50 χρόνια, Αντρέ Σαπέλ, με φόντο το Καπιτώλιο, τον Δεκέμβριο του 1993.

LBGTQ. Ήδη από τα πρώτα χρόνια της καριέρας της, ήταν πολύ πιο ελεύθερη απ' ό,τι επέβαλλε η εποχή. Αγόρια και κορίτσια κάθε ηλικίας τη λατρεύουν. Αντιγράφουν τα γυαλιά της, άλλοι ντύνονται Νάνα. «Ίσως γιατί δεν ήμουν ποτέ πολύ θηλυκή, ίσως γιατί και το ντύσιμο που προτιμώ είναι androgyn, προβάλλουν πάνω μου τον εαυτό τους αλλά και τη μπιέρα που έχουν πάντοτε ανάγκη». Τη συγκινούσαν οι πόρνες της Μασσαλίας, του Αμβούργου και του Άμστερνταμ, που σχημάτιζαν ουρά στις συναυλίες της. «Κι ούτε με ενόχλησε ποτέ που πολλές drag queens και τραβεστί με μιμήθηκαν στις παραστάσεις τους στην Αγγλία, στη Γερμανία, στο Βέλγιο, μαζί με την Ντίτριχ, την Κάλλας, την Πιάφ ή τη Μινέλι. Είχε τριφερότητα και αγάπη ο τρόπος που το έκαναν. Κι ύστερα, βλέποντάς τους ένιωθα ότι γινόμουν αποδεκτά σε μια περιθωριακή κοινότητα. Διαφορετικά περιθωριακή ένιωθα κι εγώ».

Μαθήτριά. Επιμονή, υπομονή, πειθαρχία, σεβασμός χαρακτηρίζουν την καριέρα της. «Δεν ήταν πείσμα. Αυτό κρύβει και εγωισμό. Ο στόχος δεν ήταν να φτάσω κάπου. Είπα να την τελειώσω. [...] Ίδιοφύλα δεν ήμουν ποτέ. Ήμουν όμως πολύ καλή μαθήτριά σε όλη μου τη ζωή. [...] Είχα πάντα την πειθαρχία του κλασικού τραγουδιστή».

Αυτογνωσία. «Πολλοί θέλουν να πεθάνουν στη σκηνή. Από υπερηφάνεια δεν ήθελα να με λυπηθούν. Θέλω να φύγω νικήτρια».*

* Το υλικό προέρχεται από συνεντεύξεις της Μούσχουρη στην υπογράφουσα για την «Κ» και από τη βιογραφία της «Το όνομά μου είναι Νάνα», που συνέγραψε με τον Φώτη Αιέργη (εκδ. Λιβάνη, 2006).

«Παίζοντας» με τα χαρακτηριστικά γυαλιά-κομμάτι του εαυτού της, τα οποία, παρά τις... πιέσεις, δεν αποχωρίστηκε ποτέ.

Ο Μισέλ Λεγκράν, ο Κουίνσι Τζόουνς, ο Χάρι Μπελαφόντε και βέβαια ο Μάνος Χατζιδάκις και ο Μίκης Θεοδωράκης υπήρξαν μυθικές μορφές της μουσικής που η Νάνα Μούσχουρη γνώρισε πολύ νέα, συνεργαζόμενη μαζί τους. Όμως, υπήρξαν και πολλές άλλες διασημότητες που γνώρισε, συναναστράφηκε και συνδέθηκε με φιλία, σε όλη τη διάρκεια της καριέρας της. Και έχει να θυμάται περιστατικά σε καμαρίνια, αίθουσες συναυλιών, τηλεοπτικά στούντιο, ξενοδοχεία, ακόμα και αεροδρόμια.

Συναντήσεις κορυφής

Της ΓΙΩΤΑΣ ΣΥΚΚΑ

ΑΡΧΕΙΟ ΝΑΝΑΣ ΜΟΥΣΧΟΥΡΗ

Με τον Μισέλ
Λεγκράν.

Με την Κάλλας στ' Αστέρια

Πριν γίνει το Παρίσι το κέντρο της ζωής της, η Νάνα απολάμβανε την αθηναϊκή επιτυχία της τραγουδίστριας στο Τζάκι, στ' Αστέρια και σε άλλα κοσμικά κέντρα της εποχής. Και ήταν στο δεύτερο που πήρε ένα βράδυ να τι η Μαρία Κάλλας με τον Αριστοτέλη Ωνάση.

«Ηπικε με τη χάρη και τη σιγουριά που της έδινε το πρόσφατο αδυνάτισμά της, με μια προαιωνιά σάρκα ν' αγκαλιάζει το μπεζ, ζέρσεϊ φρόρεμά της. Είχε τα μαλλιά σινιόν. Τον λαϊμό της στρίλιαν μαργαριτάρια και κάθε τόσο έβγαζε μάλλον από κοκεταρία τα γυαλιά που στεφάνωναν τα έντονα μάτια της».

Όταν σε κάποιο διάλειμμα ένας σεργιπόρος μετέφερε στη νεαρή τραγουδίστρια ότι η κυρία Κάλλας την καλεί στο τραπέζι της, εκείνη τρομοκρατήθηκε. Σύντομα, όμως, βρέθηκε να της μιλά για τις καντάδες που τραγουδούσε η μπιτέρα της, για τις τανίες που αγαπούσε η ίδια και βέβαια για το τραγούδι, που ήταν για εκείνη το καταργήγιό της.

«Φιλάρισα ακόμα για το ωδείο και για το τι χρειάζομαι να το αφήσω, καθώς δεν μου επιτρέπεται να τραγουδώ και όπερα και τζαζ. Τότε εκείνη μόε είπε κάτι που δεν έχασα ποτέ: Ότι καλό θα ήταν να είχα προχωρήσει τις σπουδές μου, αλλά, εφόσον δεν γινόταν, «ακολουθώ» το ένστικτό σου. Είναι προτιμότερο να γίνεις μια άριστη τραγουδίστρια του ελαφρού τραγουδιού παρά μια μέτρια τραγουδίστρια της όπερας».

«Τρεις δειλοί με διαφορετικό ρεπερτόριο»

Το τρακ στη σκηνή η Μούσχοιρη το έζησε από πολύ νέα. Και ήταν πολύ παρήγορο για εκείνη να μοιράζεται την εμπειρία του να τραγουδά πλάι σε καλλιτέχνες πολύ πιο έμπειρους. Ένα βράδυ πχογραφίσαν σε κοντινά λονδρέζικα στούντιο με τον Σερζ Γκενομιπούρ και τον Ροντ Σπιοάρτ. Το επόμενο βράδυ φώλιασαν και οι τρεις στο μπαρ του ξενοδοχείου Londoner. «Ήμασταν ακόμα τρεις νεοί στη δίνη του καιρού τους. Γύρω από ένα πιουκάλι ουίσκι που έμοιαζε σαν αποκομμή, αρχίσαμε να κουβεντάζουμε σαν τρεις μουσικοί που παίζαμε το ίδιο όργανο: τη φωνή και την ψυχρή μας. Όπως και ο Μικ Τζάγκερ, όπως και άλλα λαϊκά παιδιά, ο Σπιοάρτ ήταν ένας νέος τελείως ενθουσιασμένος από τη ζωή, που ήθελε όμως να κερδίσει την εκτίμηση της ανώτερης κοινωνίας. Η πρόκληση δεν τον φόβιζε, αντίθετα τη χρησιμοποιούσε. Ο Γκενομιπούρ, από την άλλη, είχε κερδίσει την εκτίμηση της διανοησης, αλλά φοβόταν τον απλό κόσμο.

«Μην κρίνεις από τα χειροκροτήματα, Νάνα, κατά βάθος δεν με αγαπούν», έλεγε το βράδυ εκείνο. Του απάντησα ότι το κοινό μάς περιμένει, αλλά ήπια το πρώτο ποτό από μας και το μόνο που χρειάζεται είναι να είμαστε ειλικρινείς. Εξομολογήθηκα, όμως, ότι δεν τραγουδούσα άνετα στη σκηνή, γι' αυτό σταύρωσα πάντα τα χέρια μου πίσω απ' την πλάτη.

«Τότε ο Σερζ στράφηκε δίπλα μου: «Κι εσύ, Ροντ».

«Έγώ άλλοτε σταύρωνα τα χέρια, άλλοτε γυριζόμην την πλάτη ή πηδάω, όμως συνήθος φωνάζω για να τους επιβληθώ», απάντησε εκείνος τόσο σοβαρά, που βάλαμε τα γέλια. Ήμασταν τρεις δειλοί με διαφορετικό ρεπερτόριο».

Γούρι για τον Αλέν Ντελόν

«Ήταν, νομίζω, το 1964. Οι Ομπρέλες του Χερβούργου ακογόταναν πολύ με τη φωνή μου και με κάλεσαν να τραγουδήσω στο καζίνο της Μεζεβ, χιονοδρομικού κέντρου έξω απ' τη Γενεύη, όπου σόκναζαν πολλοί γνωστοί κι απ' το Παρίσι. Πήγα ένα Σαββατοβράδυ με τον πανιότα μου και ξάρνου βλέπω τον Ντελόν που βρισκόταν εκεί με τον φίλο του Γκι Λαρός. Όλοι γνώριζαν ότι ο γόης του ευρωπαϊκού σινεμά αγαπούσε να φλερτάρει με τις νέες ηθοποιούς και τραγουδίστριες, αλλά δεν περίμενα ότι, μόλις τελείωνα το τραγούδι, θα έστελνε τον Γκι να με καλέσει στο τραπέζι του. Με συγχάρηκε και με κάλεσε να καθίσω δίπλα του. Φορούσαμε όλοι μπότες και άνετα ζακάρ πουλόβερ μ' εκείνα τα παιδικά σχέδια, αλλά αυτό δεν εμπόδιζε κανέναν να παίζει λίγο αργότερα πόκερ και σεμν ντε φερ με το πιο σοβαρό ύφος. Συμπτωματικά, ο Αλέν κέρδιζε όσο καθόμουν δίπλα του. Κι έτσι, όταν πλησίαζε η ώρα να έρθει το αυτοκίνητο να με οδηγήσει μαζί με τον πανιότα στη Γενεύη, να ήλπαμε με το αεροπλάνο για Παρίσι, στράφηκε και μου είπε: «Αν φρίγεις, θα σε μισώω. Θα χάσω τη ρέντα μου και φταίγεις θα 'σαι εσύ!»

«Πώς κατάφερνε να είναι τόσο επαικτικός κι όμως συγχρόνως να χαμογελά τόσο γοητευτικά; Ο συνδυασμός με έκανε να μείνω λίγο ακόμα, μέχρι που πρότεινε ν' αφήσω τον πανιότα να φύγει και να περάσω τη νύχτα στη Μεζεβ. Την επομένη θα με πήγαινε αυτός στη Γενεύη με το αυτοκίνητό του. Δεν κατάλαβα αν με έβλεπε σαν μασοκή ή σαν γυναικα, αλλά ήμουν ήδη τρομοκρατημένη από το ενδεχόμενο να μείνω μόνη μαζί του. Έτσι σπικόθηκα βασιστικά και είπα ότι τώρα πρέπει να φύγω.

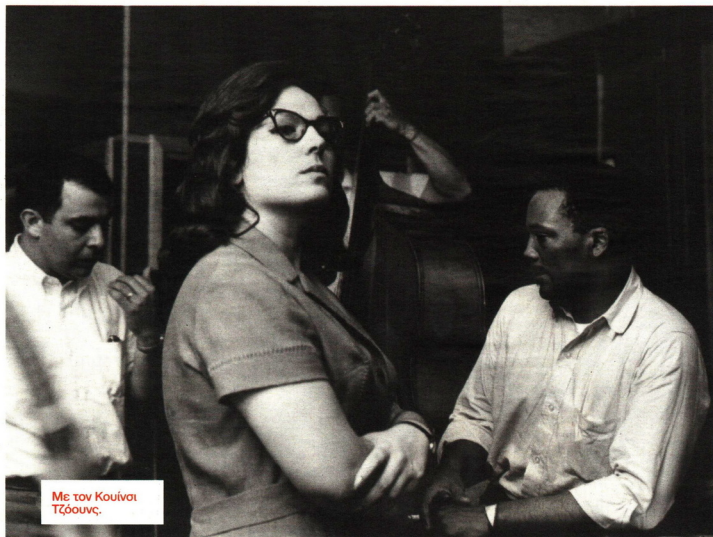
«Τουλάχιστον άφησέ μου για γούρι το μενταγιόν που φοράς», είπε. Ήταν ένα από τη Βαρκελώνη. Του το έδωσα και, καθώς με αποχαρτούσε, είπε: «Αν κερδίω, θα σου στείλω λουλούδια και θα έρθω να σε βρω. Αν χάσω, ούτε λουλούδια θα στείλω, ούτε θα 'ρθω».

«Τρεις μέρες μετά, μου έστειλε στο Παρίσι μια ωραία ανθοδέσμη με μια κάρτα όπου ζητούσε συγγνώμη, αλλά δεν μπορούσε να έρθει ο ίδιος - κάποιο γύρισμα προέκυψε. Από τότε, όμως, δεν έπαψε να μου εύχεται με μπουκέτα ή τηλεγραφήματα».

«Ο Κοέν ζούσε σαν καλόγερος. Καθίσαμε στην κουζίνα του, μου έβαλε να ακούσω μια κασέτα, συζητήσαμε για κάποια τραγούδια του. «Ίσως πεινάς», μου είπε κάποια στιγμή κι έβγαλε μια παγωμένη πίτσα, αυτό είχε όλο κι όλο στο ψυγείο».

Με τον Λέοναρντ
Κοέν.

Με τον Κουίνσι Τζόουνς.

Με τον Μπομπ Ντίλαν.

Με την Τζέαν Μπασέζ και τη Μελίνα Μερκούρη.

Ο Μισέλ, ο Κούνισι και ο Χάρι

Ας επιστρέψουμε, όμως, στους σημαντικούς συνθέτες με τους οποίους συνεργάστηκε η Μούσχοιρη:

«Ο Μισέλ Λεγκράν ήταν περίεργος και απαιτητικός», μου είχε εξομολογηθεί το 2008 σε μία από τις συνεντεύξεις μας για την «Κ». «Έγραφε για μένα. Μου έβγαζε την ψυχιά για να το πιο σωστά. Όμως είχα ανάγκη κι εγώ να το πιο σωστά. Δηλαδή να μάθω. Ιδιοφυΐα δεν ήμουν ποτέ. Ήμουν όμως πολύ καλή μαθήτρια σε όλη μου τη ζωή. Αυτό έκανα και με τον Κούνισι Τζόουνς, που με έτρεχε στο κλαμπ της Νέας Υόρκης πριν μπούμε στο στούντιο. Ο Μπελαφόντε ήταν κι αυτός απαιτητικός, αλλά σε άλλο κλίμα, στη σκηνή. Βλέποντας τώρα τη ζωή μου, είναι σαν να ήμουν μαθήτρια επί πέντε δεκαετίες. Μάθαινα όμως και τις ψέσες στις οποίες τραγουδούσα. Από οεβαρμό. Αγγλικά, γερμανικά, γαλλικά, παλικά, ιαπωνικά, επίσης ολλανδικά, αλλά και κάποιες διαλέκτους».

Μάθημα με τον Μάιλς

Και αν ο Μπελαφόντε τραγουδούσε μαζί της στα ελληνικά, ο Μάιλς Ντέιβις, μια νύχτα που πήγε να τη δει στο Λος Άντζελες, θαύμασε όχι μόνο τη φωνή της, αλλά και τη δεξιοτεχνία του Γ. Πετιοίτα:

«Όταν ήρθε έπετα στο καρμίνι να μας γνωρίσει, είχε εντυπωσιασμένους στον Γιώργο: «Μα πώς καταφέρνεις να παίζεις τόσο γρήγορα, στα 7/8».

«Αυτό δεν είναι τίποτα», του απάντησε εκείνος. «Στο ελληνικό λαϊκό τραγούδι υπάρχουν και 11/8 και 19/8». Ο Ντέιβις δεν πίστευε στ' αυτά του: «Δεκαεννέα μικρές νότες ο' ένα μέτρο; Δείξε μου!»

«Τότε ο Γιώργος πήρε την κιθάρα και του έπαιξε άλλο ένα κομμάτι από τον ίδιο δίσκο. Στάθηκε απέναντί τους και καμάρωνα που ένας τέτοιος μουσικός παρακολουθούσε προσληπόμενος την αξιοθαύμαστη ιδιαιτερότητα της μουσικής μας».

Το παράφορο πάθος του Ζακ Μπρελ

Να τι εξομολογείται γι' αυτόν η Μούσχοιρη στην αυτοβιογραφία της:

«Κάποτε αγάπησε την Σουζάν Γκαμπριέλο, μια κόπια τελείως κοινή, ούτε καν όμορφη, που εργαζόταν ως παρουσιάστρια. Σαν να μην έφτανε αυτό, εκείνη δεν αξιολόγησε την αγάπη που της είχε και κάποτε τον εγκατέλειψε. Τότε εκείνος της εξομολογήθηκε το δράμα του μ' ένα από τα πιο παράφορα απειλημένα τραγούδια: το *Ne me quitte pas*. Πώς μπορούσε να τραγουδά σε μια γυναίκα που τον είχε εγκαταλείψει:

*Laisse-moi devenir
L'ombre de ton ombre
L'ombre de ta main
L'ombre de ton chien*

«Πώς μπορούσε να της ζητά να γίνει η σκιά της σκιάς της, σκιά του χεριού της, σκιά του σκύλου της; Όταν γνωριστήκαμε καλύτερα, πήρα το θάρρος και του είπα:

«Ίσως θα μπορούσα να πιο σ' έναν άντρα το μάτι μου μ' εγκαταλείψεις. Αλλά ποτέ να ταπεινωθώ τόσο πολύ». Εκείνος τότε χαμογέλασε μικρά και απάντησε: «Δεν μπορείς να το καταλάβεις, αν δεν το έχεις αισθανθεί». Είχε δίκιο, δεν το αισθανθήκα ποτέ. Δυσκολεύομαι, μάλιστα, για αρκετό καιρό να τραγουδήσω το *Ne me quitte pas* στα γαλλικά... προτιμούσα τα αγγλικά, όπου μου φαινόταν ελαφρύτερο».

Δύο σπουδαίοι τραγουδοποιοί: ο Ντίλαν και ο Κοέν

Με αγάπη και δέος, η Νάνα μιλά πάντα για τη γνωριμία της με τον Λέοναρντ Κοέν και τον Μπομπ Ντίλαν. «Ο Λέοναρντ Κοέν μου θυμίζει τον Γκάσο, ήταν μεγάλος ασκητής», μου είχε πει. «Ένα βράδυ της δεκαετίας του '70, στον Καναδά, ήρθε να με ακούσει. Μεταξύ των δύο παραστάσεων πήγαμε σπίτι του. Ζούσε σαν καλόμενος. Καθίστασε στην κουζίνα του, μου έβαλε να ακούσω μια κασέτα, συζητήσαμε για κάποια τραγούδια του. "Ίσως πενιάς", μου είπε κάποια στιγμή κι έβγαλε μια παγωμένη πίτσα, αυτό είχε όλο κι όλο στο ψυγείο.

«Μια βραδιά του 1979, στο Λος Άντζελες, ήρθαν με μια κοινή Ισραηλινή μας φίλη, τη Μάλκα Χίμελ, και μου είπε πως θα έφερναν και τον Μπομπ Ντίλαν. Θα έμεινε για λίγο γιατί είχε κάποιο ραντεβού – μου το είπε και ο ίδιος όταν συστηθήκαμε. Στάθηκε στις κουίντες – ήταν αγριμύ ο Ντίλαν, δύσκολος. Όμως, στο διάλειμμα τον είδα ακόμη εκεί. Έμεινε έως το τέλος. Αργότερα συναντηθήκαμε όλοι σε ένα μικρό εστιατόριο. Με ρώτησε για τη χώρα μου, ποιες τραγουδίστριες αγαπάω. Του είπα για τη Μαρία Κάλλας, μάλλον δεν τη γνώριζε τότε. Πρόσθεσε την Ουμ Καλσούμ. "Είναι η αγαπημένη μου", είπε. Λίγες μέρες μετά, το είπε και σε μια συνέντευξή του στο Rolling Stone, αλλά

δίπλα της ανέφερε και το δικό μου όνομα. Ένωσα υπερηφάνεια. Ο Κοέν, ο Ντίλαν, η Μπαέζ είναι η αγία τριάδα του τραγουδιού. Πρόσφατα, η Τζόαν ανακάλυψε την παγκόσμια αποκαιετιστήρια περιουσία της. Ο χρόνος λαβώνει τη φωνή, κανένας δεν έχει τη φρεσκάδα των πρώτων χρόνων. Και η δική μου φωνή δεν είναι όπως παλιά. Νιώθω πως, αν τη χάσω, θα πεθάνω. Αυτό που τραυματίζει πάνω απ' όλα τη φωνή είναι όταν χάσεις την αγάπη, τα ψυχολογικά προβλήματα. Όταν χωρίσαμε με τον πρώτο μου σύζυγο, τον Γιόργιο Πετούλα, έχανα τη φωνή μου. "Έκλεινε" από τη στενοχωρία. Το μεγαλύτερο παράδειγμα ήταν η Κάλλας. Δεν νομίζω ότι έχασε τη φωνή της, αλλά ότι την είχε καταβάλει η θλίψη».

Στο καμαρίνι της Μάρλεν Ντίτριχ

Ανάμεσα στις μεγάλες ντίτρες που η Νάνα έχει γνωρίσει, και η Μάρλεν Ντίτριχ αυτοπροσώπως. Να και η ιστορία που μου είχε αφηγηθεί: «Νιώθω πιο απελευθερωμένη, αυτοσαρκάζομαι πια στις συναντήσεις. Λέω στο κοινό ότι, τώρα που είμαι μεγάλη, δεν μπορώ να κάνω βαθιά υπόκλιση, γιατί θυμάμαι τη Μάρλεν Ντίτριχ η οποία, σκίβοντας, έπεσε κάποτε στη σκηνή. Μοιραζόμασταν τον ίδιο σπέντζερ τη δεκαετία του '70 και εμφανιζόμασταν με μία ημέρα διαφορά στα ίδια θέατρα. Της άφηνα ένα μπουκέτο

Νάνα και Μάνος
Χατζιδάκις.

Με τον Χάρι
Μπελαφόντε.

και μηνύματα θαυμασμού, και όταν προηγούνταν εκείνη, μου έγραφε με κραγιόν στον καθρέφτη του καμρινιού: "Σ' αγαπώ, όμορφο ανδρόνι". Στο τελευταίο ρεσιτάλ της στο Παρίσι, πήγα να τη δω. Άνοιξε δρόμο ανάμεσα στο πλήθος έξω από το καμρίνι της και μου είπε: "Να σε, λοιπόν, όμορφο ανδρόνι!".

Το χιούμορ του Γκάτσο

Όσον αφορά τέλος τον πιο πολύτιμο φίλο της, τον Γκάτσο, η Μούσχοιρη θαύμαζε όχι μόνο τη σοφία, αλλά και το υποδόριο χιούμορ του. Να μια ιστορία από την αυτοβιογραφία της: «Όταν γνωριστηκάμε καλύτερα και απέκτησα λίγο θάρρος περισσότερο, δεν άντεξα και ρώτησα τον Νίκο τι έχει να πει μ' όλες αυτές τις νεαρές ηθοποιούς και χορεύτριες που συναναστρεφόταν έξω από την ιερή παρέα των φίλων.

— Έχουν μια απλότητα που μου αρέσει, απάντησε.

— Μα καταλαβαίνουν έστω τα ποιήματά σου, ξαναρότητα με αγένεια και κρυμμένη ζήλια, που ένιωθα πολλές φορές.

— Τα καταλαβαίνουν με τον τρόπο τους, είπε. Τις προάλλες μια κοπέλα μου ζήτησε κάτι δικό μου να διαβάσει και της έδωσα την *Αμοργό*. Μετά από τρεις μέρες ήρθε με το βιβλίο λέγοντας ότι δεν είμαι τόσο καλός ποιητής όσο λένε. "Τιθάνον", της είπα. "Αλλά εσύ πώς το συμπεράνεις;"

Άνοιξε τότε μια σελίδα στην τύχη και διάβασε τον στίχο: "Ναι, αλλά ο αετός δεν είναι ένα κλειστό σουρτάρι". Με κοίταξε και μου είπε: "Μα είναι στικός τώρα αυτός για σοβαρό άνθρωπο;". "Τα στάσου", της απάντησα. "Εσύ δηλαδή νομίζεις ότι ο αετός είναι ένα κλειστό σουρτάρι;". "Οχι βέβαια!" διαμαρτυρήθηκε εκείνη. "Ε, αυτό ακριβώς είπα και εγώ".

Μες στη νύχτα, «Τα παιδιά του Πειραιά»

Ας τελειώσουμε όμως επιστρέφοντας στην αρχή, στη γενέτειρα: «Τα Παιδιά του Πειραιά» γράφτηκαν ένα βράδυ μετά τον Φλόκα», θυμόταν η Νάνα σε μια άλλη μας συνέντευξη. «Ο Ντασέν ήταν έξω φρενών που δεν έχω τελειώσει το τραγούδι», μας έλεγε ο Μάνος. Φύγαμε αργά, θυμιάμι. Ο Γκάτσος με άφησε σήπι μου τέσσερις το πρωί, μα, μόλις μπήκα, με περίμενε η μητέρα μου αναστατωμένη: "Ο Μάνος είπε να πάρεις ένα ταξί και να τρέξεις αμέσως σήπι του!". "Μα τώρα ήμασταν όλοι μαζί", απάντησα. Φυσικά πήρα ένα ταξί κι έφυγα αμέσως. Φτάνοντας, με περίμενε η μητέρα του και μου είπε ανήσυχη: "Του έχω κάνει πόσους καφέδες, έλα, Νάνα μου". Κάθισα δίπλα του στο πλάνο, ολοκλήρωσε το τραγούδι, μου το έπαιξε και ύστερα τηλεφώνησε στον Ντασέν, που έφτασε μαζί με τη Μελίνα. •

© BERTRAND RINDOFF PETROFF / GETTY IMAGES / IDEAL IMAGE

Με τον Αλέν Ντελόν.

Ένα από τα αμέτρητα standing ovations της καριέρας της, στο επιβλητικό θέατρο του Σατλ στο Παρίσι, στο πλαίσιο της γενέθλιας τουρνέ για τα 80 χρόνια της, το 2014.

Το φαινόμενο
και ο άνθρωπος
Νάνα Μούσχουρη,
μέσα από τη ματιά
οκτώ ανθρώπων της
μουσικής, με τους
οποίους συνδέθηκε
επαγγελματικά
και φιλικά.

Επιμέλεια ΒΛΑΣΗΣ ΚΩΣΤΟΥΡΟΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΣΑΣ

© BERTRAND RINDOFF PETROFF / GETTY IMAGES / IDEAL IMAGE

ΠΟΛΛΑ, NANA ΜΟΥ!

**«Σε σκλαβώνει
η έμφυτη
ευγένειά της»**

του Γιώργου Χατζηνάσιου

ΓΙΑ ΜΕΝΑ, Η NANA ΜΟΥΣΧΟΥΡΗ είναι το απόδιν της παγκοσμίου. Γνωριστήκαμε στα τέλη της εφηβείας μου, όταν ήμουν 18 χρονών. Ήρθε ένα καλοκαίρι για μία εβδομάδα στην Κύπρο και τραγούδησε μαζί μας στο Λήδρα Πάλας, με μια μπάντα που είχα τότε, τους Five Friends. Τη συνόδευσα στο πιάνο και τραγούδησε κάποια κομμάτια του Μάνου Χατζιδάκι, όπως και κάποια κλασικά τζαζ αμερικανικά τραγούδια. Μας ένωσε η αγάπη μας για την τζαζ! Έκτοτε αναπτύξαμε μια μεγάλη φιλία μεταξύ μας.

Μετά από περίπου 20 χρόνια, συναντηθήκαμε ξανά για να φτιάξουμε τον δίσκο *Η ενδεκάτη εντολή* σε στίχους του Νίκου Γκάτσου, στα μέσα του '80. Αυτή η δουλειά είναι η κορυφαία μου, γιατί συνδέεται με την ποίηση του Νίκου και τη μοναδική φωνή της Νάνας. Πήγα στο Παρίσι για την ηχογράφιση και έμεινα εκεί περίπου 15 ημέρες. Η Νάνα έκανε κάτι μοναδικό, που δεν μου είχε συμβεί ξανά με άλλο τραγουδιστή: πριν μπούμε για ηχογράφιση, όσο ακόμα κάνανε πρόβα τα όργανα, άρχισε να τραγουδάει πάνω στη μουσική. Όταν τη ρώτησα «Μα γιατί κουράζεσαι, βρε Νάνα μου», μου απάντησε: «Θέλω να

ακούτε τα λόγια!». Αυτό με συγκίνησε βαθιά και πάντα το θυμάμαι. Πάντα ήθελε να είναι προσεκτική στις επιλογές των στίχων. Ήταν πολύ αυστηρή με αυτό, γι' αυτό και επέλεγε να συνεργάζεται με ποιητές όπως ο Νίκος Γκάτσος. Την εποχή που κάναμε τον δίσκο, παρότι ήταν ήδη σταρ παγκοσμίως, παρέμενε πάντα ταπεινή και αναζητούσε την επιβεβαίωση, ρωτώντας με συνεχώς αν μου άρεσε το κομμάτι που τραγούδησε, κάτι που δείχνει τον σεβασμό που έχει για τους ανθρώπους και τη δουλειά της.

Αν και πέρασαν τόσα χρόνια, η σκέψη μας είναι πάντα ζεστή. Κάθε φορά που θα βρεθούμε, θα αγαλιαστούμε σίχτα. Αυτό που ξεχωρίζει στη Νάνα είναι το ήθος της. Σε σκλαβώνει η ευγένειά της, που είναι έμφυτη και όχι προσποιητή. Είναι πάντα ειλικρινής, μιλάει με σεβασμό για τους συνεργάτες της και, το σημαντικότερο, η φωνή της μεταφέρει το αέριό της Λιγαιού σε όλο τον κόσμο. Πάντα συζητούσαμε να κάνουμε έναν ακόμα δίσκο μαζί, πιάνο-φωνή, με γνωστά ελληνικά και διεθνή κομμάτια, αλλά αυτό δεν έγινε ποτέ και είναι ένα μικρό παράπονο που έχουμε και οι δύο. Ποτέ δεν είναι άργα!

**«Μεταξύ μας
λέμε πως είναι
σαν “νονά” μου»**

του Σάκη Ρουβά

ΓΝΩΡΙΣΑ ΤΗ NANA μέσω της Μανούσας Παυλίδου, στις αρχές της δεκαετίας του '90, όταν ξεκινούσα την καριέρα μου. Η Νάνα ήταν ο λόγος που πήγα στο Παρίσι. Εκείνη μου γνώρισε τον Pascal Nègre, τότε διευθυντή της Universal Γαλλίας, αλλά και τον Desmond Child. Έτσι μπήκεσα να ηχογραφίσω έναν δίσκο που κυκλοφόρησε στη γαλλική αγορά, ενώ η Νάνα με φιλοξενούσε στο σπίτι της στο δάσος της Βουλώνης για σχεδόν δύο χρόνια. Με λίγα λόγια, υπήρξε ο συνδετικός κρίκος για πολλές σημαντικές στιγμές στην καριέρα μου.

Έχουμε εμφανιστεί μαζί σε συναυλίες στο εξωτερικό, τραγουδίσουμε πολλές φορές παρέα. Μεταξύ μας γελάμε και λέμε πως είναι σαν τη «νονά» μου, γιατί πραγματικά ήταν εκείνη που «βάφτισε» την καριέρα μου, ανοίγοντας μου έναν δρόμο στο εξωτερικό.

Δεν χρειάζεται να αναφέρω τι ξεχωρίζω στη Νάνα ως καλλιτέχνη. Το ταλέντο της είναι αυτονόητο και αγαπητό σε όλη την υψηλή. Αυτό που ίσως να μη γνωρίζουν καλά όσοι τη θαυμάζουν, είναι ο βαθιά ανθρώπινος χαρακτήρας της. Ξεχωρίζει για τη γλυκύτητα, την τρυφερότητα και την πραότητα της. Το κυριότερο είναι ότι μπορεί και σου εμπνέει ένα αίσθημα ασφαλείας, κάτι που δεν περιμένεις από μια τόσο αέρινη και εύθραυστη παρουσία. Η ενέργειά της είναι μοναδική, σε περιβάλλει, σε αγαλλιάζει.

Θυμάμαι, μια φορά μου είπε: «Αγόρι μου, είσαι τόσο ωραίος όταν τραγουδάς και τόσο δυνατός. Όμως, το μόνο που χρειάζεσαι πάνω στο σκηνικό είναι ένας προβολέας. Τίποτα άλλο. Όλα τα υπόλοιπα είναι περιττά...». Αυτά τα λόγια μου έκαναν μεγάλη εντύπωση, γιατί, χωρίς αμφιβολία, αντικατοπτρίζουν και την ίδια. Η Νάνα δεν χρειάζεται τίποτα περισσότερο από έναν προβολέα και ένα μικρόφωνο για να σε καθηλώσει.

Μια νόζα
στο πιάνο - 1977,
στο διαμέρισμά
της στο Παρίσι.

«Είναι
μεγαλειώδες
το πάθος της»

της Νατάσας Θεοδοωρίδου

ΜΕ ΤΗ ΝΑΝΑ ΓΝΩΡΙΣΤΗΚΑΜΕ ΤΟ 2010, όταν ήρθε να με ακούσει στην «Άνοδο», ανήμερα των γενεθλίων της. Από τότε μας συνδέει μια βαθιά φιλία. Δεν θα ξεχάσω ποτέ την τιμή που μου έκανε όταν με προσκάλεσε να τραγουδήσω στο πλευρό της, μαζί με την Ελενα Παπαρίζου, σε μια ιστορική συναυλία που έδωσε στη Φιλαρμονική του Βερολίνου για τα 50 χρόνια καριέρας της στη Γερμανία. Αξέχαστη ήταν και η συμμετοχή μου στον δίσκο της *Τραγουδία από τα ελληνικά νησιά* το 2011, όπου ερμηνεύσαμε μαζί το *Μες στον Αιγαίο*. Έχουμε περάσει αμέτρητες ώρες στο τηλέφωνο, ξεκινώντας από ένα απλό «Τι κάνεις;» και καταλήγοντας σε αφηγήσεις από τη θρυλική της καριέρα. Ιστορίες από τη συνεργασία της με τον Μάνο Χατζιδάκι, τον Χάρι Μπελαφόντε, τον Χούλιο Ιγκλέσιας και τόσους άλλους σπουδαίους καλλιτέχνες που συνάντησε στην πορεία της. Πάντα στέκομαι με θαυμασμό μπροστά στην ασύγκριτη αφοσίωση, υπευθυνότητα και αποφασιστικότητα με την οποία υπηρεტόσε την τέχνη του τραγουδιού. Αν σκεφτεί κανείς το μέγεθος της ιστορικής καριέρας της, εντυπωσιάζεται όταν τη γνωρίζει προσωπικά και συνειδητοποιεί πόσο ταπεινή και απλή παραμένει. Αυτό για μένα μαρτυρά την ποιότητα του χαρακτήρα της. Το πιο συναρπαστικό είναι ότι, μετά από μια καριέρα τέτοιων διαστάσεων, συνεχίζει να ονειρεύεται. Η Νάνα δεν επαναπαύεται ποτέ. Την τελευταία φορά που μιλήσαμε, μου εξομολογήθηκε πόσο πολύ θέλει να κάνει ένα αφιέρωμα στη Μελίνα Μερκούρη. «Θέλω την άνοξη να κάνουν μια συναυλία και να τραγουδήσουμε μαζί τα *Παιδιά του Πειραιά*» μου είπε. Είναι πραγματικά μεγαλειώδες το πάθος της, το ότι ένας άνθρωπος που έχει ζήσει τόσο εξακολουθεί να ονειρεύεται!

**«Μία από τις
πιο σπουδαίες
στιγμές της
καριέρας μου»**

της Έλενας Παπαρίζου

**«Η κουβέντα
που έμεινε
στην καρδιά μου»**

του Μάριου Φραγκούλη

**«Πρώτό μου
από παιδί»**

του Γιώργου Περρή

Η NANA ΜΟΥΣΧΟΥΡΗ είναι ένα από τα πιο σπουδαία κεφάλαια της ιστορίας του ελληνικού τραγουδιού. Η σημαντικότερη πρέσβειρα της Ελλάδας σε όλο τον κόσμο και η πιο δυνατή φωνή της UNICEF παγκοσμίως, μια ψυχρή γεμάτη καλοσύνη, μια γυναίκα-σύμβολο, μια σπουδαία προσωπικότητα, που είχε τη μεγάλη τιμή να βρεθεί μαζί της και επί σκηνής και διοργανωτικά. Δεν θα ξεχάσω ποτέ όταν, πριν από περίπου 17 χρόνια, ζήτησε να εμφανιστώ στην εκπομπή *Vivement Dimanche* στη γαλλική κρατική τηλεόραση, δίνοντάς μου την ευκαιρία να τραγουδήσω το τότε τραγούδι μου *Αν εσύ μ' αγαπάς*, που ήταν ελληνική διασκευή του *Pour que tu m'aimes encore* της Celine Dion. Θυμάμαι έτρεμα από άγχος και συγκίνηση, και μάλιστα είχα μία από τις πιο σπουδαίες στιγμές της καριέρας μου: την ευκαιρία να τραγουδήσω με την κυρία Μούσχουρη το *Κόκκινο γαρίφαλο* ζωντανά στο πλατό. Νάνα μου, σας ευχαριστώ για όλα! Χρόνια σας πολλά, χρόνια καλά, με υγεία, και να συνεχίσετε να μας φωτίζετε με το ταλέντο σας και την ψυχική σας όλο τον πλανήτη.

ΕΙΝΑΙ ΤΕΡΑΣΤΙΑ Η ΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ να μιλάς για τη Νάνα Μούσχουρη. Δεν είναι ούτε οι πωλήσεις των δίσκων, ούτε οι γλώσσες που μιλά ή έχει ερμηνεύσει τα μεγάλα της τραγούδια, αλλά η καρδιά. Θέλω να μιλήσω για τη Νάνα Μούσχουρη, τη δική μας Ελληνίδα Νάνα, που με την αγάπη της για τη μουσική κατάφερε να κατακτήσει τις καρδιές όλου του κόσμου.

Τη γνώρισα το 2001 στην παράσταση *Bravo China* στο Ηρώδειο, όπου τραγούδησε τραγούδια στα ελληνικά και στα κινεζικά, ως σύνδεση ανάμεσα στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας και του Πεκίνου. Όταν τη ρώτησα πώς αισθανόταν που τραγουδούσε ακόμη μετά από τόσο χρόνια, μου απάντησε: «Μάριε μου, θα τραγουδάω όσο αντέχω, γιατί χωρίς αυτό δεν θα μπορού να ζήσω...». Ήταν τόσο γλυκός και αποστομωτικός ο τρόπος που μου το είπε, που έμεινε στην καρδιά μου από τότε και ειλικρινά είναι κάτι που το πιστεύω κι εγώ.

Η ΑΣΥΓΚΡΙΤΗ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ της φωνής της ήταν ο λόγος που, από όταν ήμουν παιδί, η Νάνα Μούσχουρη φώτισε έναν δρόμο στη ζωή μου και έγινε πρότυπό μου. Δεν φανταζόμουν ποτέ ότι θα τη γνώριζα, πόσο μάλλον ότι θα ερχόταν στη ζωή μου να μου χαρίσει απλόχερα τις συμβουλές και τη σοφία της. Θυμάμαι ένα δείπνο όπου κάναμε πολλά ώρα μέχρι να αποφασίσουμε σε ποια καρέκλα να καθίσουμε, εγώ από συστολή κι εκείνη επειδή όπως αστεϊευμένη μου είπε: «Είμαι Ζυγός, είμαι πάντα αναποφάσιστη!» Και όμως, στις μεγάλες αποφάσεις της ζωής και της μουσικής αποφάσιζε σαν λιοντάρι. Της είμαι βαθιά ευγνώμων που με έχρισε Πρεσβευτή Καλής Θελήσεως της UNICEF, το φιλώ σαν πολύτιμο παρόσημο. Πάνω από όλα όμως κρατάω τα αμέτρητα τηλεφωνήματά μας, είναι θησαυρός πραγματικής γνώσης και ταπεινότητας. Χρόνια σας πολλά, Νάνα μου, να μας ζήσετε!

Το 1986, ΣΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ, θυμάμαι πως όλα τα ραδιόφωνα έπαιζαν ασταμάτητα το *Only love* της Νάνας Μπούσκουρν. Το 1990, σε μεγάλο διακάδικο της Ρώμης, μου είπε ο υπεύθυνος: «Λυπάμαι, κύριε, δεν έχουμε τίποτα από Nino Rota, αλλά έχουμε τα πάντα από τη Νάνα Μπούσκουρν». Το 1999, στο Footlight, το μεγαλύτερο παιδαγωγείο βινυλίου στη Νέα Υόρκη, απ' όλους τους καλλιτέχνες του 20ού αιώνα η μεγαλύτερη ποικιλία δίσκων ήταν της Νάνας Μπούσκουρν. Το 2000, στις Βρυξέλλες, μπαίνοντας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μαζί της, όλοι οι παριστάμενοι, από τον πρόεδρο μέχρι τα κορίτσια που καθάριζαν, κοντοστάθηκαν με σεβασμό για να την καλοπερίσω. Το 2014, της τηλεφώνησα στο Παρίσι και της ζήτησα να μου πει δυο λόγια για τον Κώστα Γιαννιδί, στο πλαίσιο ενός ραδιοφωνικού αφιερώματος για εκείνον στην εκπομπή μου. Για τα επόμενα 45 λεπτά, κι ενώ είχε δουλειά στο στούντιο, μου μιλούσε, ενώ αργότερα το ίδιο βράδυ μου τηλεφώνησε από το σπίτι της στη Γενεύη για να μου πει με τον πιο απλό τρόπο: «Πάρα να σας ευχαριστήσω που μου δώσατε την ευκαιρία να πω ένα "ευχαριστώ" στον Κώστα Γιαννιδί, που του χρωστάω τόσο πολλά στο ξεκίνημα της καριέρας μου...».

Έχω καταλάβει, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, πόσο σημαντική μορφή είναι διεθνώς η γυναίκα που έκανε τις μεγαλύτερες πωλήσεις δίσκων γυναικών καλλιτεχνών στην ιστορία της παγκόσμιας δισκογραφίας – ξεπέρασε τα 350.000.000. Έχω δει στο μεγαλύτερο διακάδικο του Βερολίνου να έχουν σε περίοπτη θέση πολλά βιβλία για εκείνη, ενώ πιο κάτω, αφημένα στην τύχη τους, για τον Frank Sinatra, τους Beatles, τους Rolling Stones, τον Bruce Springsteen... Έχω ζήσει τον ειλικρινή σεβασμό προς το πρόσωπό της από όλους – μουσικούς και ακροατές. Θυμάμαι την αγαπημένη μου Χαρούλα Αλεξίου να μου μιλάει για μια συναντία στο Βερολίνο όπου την είχε καλέσει η Μπούσκουρν να εμφανιστεί ως guest, λέγοντάς μου πόση εντύπωση της είχε κάνει το ότι δεν έβλεπε καμία αρίστη στους δρόμους, ενώ υπήρχαν παντού για συναντήσεις των Rolling Stones και της Madonna που εμφανίζονταν εκεί την ίδια εποχή. Κι ενώ ήταν ανύσυχη για το τι θα γινόταν το βράδυ, αποδείχθηκε πως στον χώρο δεν έπευτε καρφύρα! Όταν ρώτησε τον διοργανωτή γιατί δεν είχε κάνει αφισκοκόλληση, εκείνος της απάντησε πως δεν πρόλαβε, καθώς τα εισιτήρια εξαντλήθηκαν τη στιγμή που ανακοινώθηκαν. Αυτό που αισθάνθηκα, όμως, τότε που της ζήτησα να μου μιλήσει για τον Κώστα Γιαννιδί κι εκείνη μου έλεγε με την ψυχική της τόσο χαρούμενη ήταν που μπόρεσε να του πει «ευχαριστώ» κοντά 60 χρόνια μετά ήταν που μου έδωσε να καταλάβω πως, εκτός από μια μεράτσια καλλιτέχνης, παραμένει ένας υπέροχος άνθρωπος!

«Έχω ζήσει τον σεβασμό στο πρόσωπό της από όλους»

του Ιάσωνα Τριανταφυλλίδη

ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΩΡΑΙΕΣ ΦΩΝΕΣ, υπάρχουν βαθιές ερμηνείες, σκηνικές παρουσίες και άλλα πολλά στο τραγούδι παγκόσμια. Κάτι μεγαλύτερο συμβαίνει όμως όταν αυτά συνδυάζονται με κάτι μυστήριο και μαγικό, αυτό που λέμε «αστέρ», star quality, κάτι που δεν περιγράφεται με λόγια, γιατί είναι άπιαστο και άυλο, έρχεται από άλλες πνευματικές συχνότητες και ακουμπάει σε χιλιάδες, σε εκατομμύρια ψυχές που το εισπράττουν. Η Μπούσκουρν είναι από αυτές τις «bigger than life» περιπτώσεις. Δεν χορεύσε στην Ελλάδα, γιατί το «δρόμο» της, το χάρισμά της, ήταν προορισμένο για όλο τον πλανήτη, ήταν παγκόσμιο. Πολλά λέγονται για το πώς έφυγε και έγινε διεθνής, λεπτομέρειες βιογραφικές και εικασίες προσοπικές. Ήταν «πολύ φιλόδοξη». Μπορεί. Αλλά δεν είχε άλλη επιλογή. Έπρεπε να τιμήσει το «καλέσισμα», και αυτό δεν θα μπορούσε να γίνει αν έδρα της ήταν η Αθήνα του '50 και του '60. Το άστρο της έπρεπε να είναι ορατό από τον Πύργο του Άιφελ, από τη Νέα Υόρκη του Quincy Jones, από το Τόκιο και το Μπουένος Άιρες, το Σίδνεϊ, το Βερολίνο, το Λονδίνο. Έτσι κι έγινε.

Η καριέρα της συγκρίνεται σε πολιτιστικές δίσκων, ηχογραφήσεις, live και διεθνή απήχηση μόνο με μεγέθη σαν αυτά ενός Elvis Presley ή ενός Michael Jackson. Πιστεύω πως σε όλη της τη ζωή η Νάνα Μπούσκουρν προσπαθούσε (και το κατάφερε) να σταθεί στο ύψος του δώρου που της δόθηκε. Δούλεψε πολύ, δούλεψε σκληρά, ανέβαζε αυτό το δώρο σκαλί σκαλί στην κορυφή του τραγουδιού. Παράλληλα έζησε όσο μπορούσε πιο γειομένη, με ευγένεια και σεμνότητα, χωρίς σταυρικά και πόδες. Δεν είναι εύκολο αυτό, να «ελέγχεις τον ήλιγο», να ξέρεις να απογειώνεσαι με ελευθερία και γενναiotτητα, αλλά και να προσγειώνεσαι ταπεινά και ψυχρά. «Maitriser le vertige» το λένε οι Γάλλοι αυτό το άθλημα στο οποίο διέπρεψε η Μπούσκουρν, παραμένοντας έως σήμερα ένας προσοπικός, απλός, αγαπητός άνθρωπος, που μου έκανε μάλαστα την τιμή να τραγουδήσει στίχους μου σε τραγούδι της Ευανθίας Ρεμπούτσικα και του Τάσου Μελετόπουλου. Την ευχαριστώ κι εγώ μαζί με εκατομμύρια «δέκτες» για όσα εξεπνευστικά και εκπέμπει ακόμη από τη μαγική αυτή συχνότητα που αξιώθηκε.

«Στάθηκε στο ύψος του δώρου που της δόθηκε»

του Άρη Δαβαράκη

Κάπου υπάρχει η αγάπη μου

Γραμμένο από τον Μάνο Χατζιδάκι, κέρδισε σε ερμηνεία της Νάνας Μούσχουρη το πρώτο βραβείο στο 1ο Φεστιβάλ Ελληνικού Τραγουδιού του ΕΙΡ, το 1959. Και ήταν εκείνο με το οποίο ταυτίστηκε η τραγουδίστρια περισσότερο από κάθε άλλο. Ακούγεται και στο *Ραντεβού στην Κέρκυρα* του Ντίμη Δαδήρα.

Ξέρω κάποιο αστέρι

Το τραγούδι, σε μουσική Μίμη Πλέσσα και στίχους Κώστα Πρετεντέρη, με το οποίο η Μούσχουρη κέρδισε το δεύτερο βραβείο στο ίδιο φεστιβάλ.

Κυπαρισσάκι

Το τραγούδι του Χατζιδάκι με το οποίο η Νάνα κέρδισε το πρώτο βραβείο στο 2ο Φεστιβάλ Ελληνικού Τραγουδιού. Λίγες ημέρες πριν, ο Μάνος είχε καταγγείλει την «έλλειψη μουσικής μόρφωσης» των Ελλήνων συνθετών. Οι θυμωμένες επιστολές στις εφημερίδες δεν εμπόδισαν την τραγουδίστρια να διακριθεί.

Πού πέταξε τ' αγόρι μου

Ένα από τα ποιήματα του *Επιταφίου* του Γιάννη Ρίτσου, το οποίο μελοποίησε ο Μίκης Θεοδωράκης και ερμήνευσε πρώτη η Μούσχουρη, σε ενορχήστρωση του Χατζιδάκι. Επρόκειτο για το έργο που εγκαίνιασε το κίνημα του έντεχνου λαϊκού τραγουδιού. Στη διάρκεια της πρώτης ηχογράφησης του, ο συνθέτης έδωσε την άδεια για μια δεύτερη, σε ερμηνεία Γρηγόρη Μπιθικώτα και ενορχήστρωση Μανώλη Χιώτη.

Ξύπνα αγάπη μου

Με μία από τις πιο αγαπημένες μελωδίες του Κώστα Γιαννιδη διαγωνίστηκε η Μούσχουρη στο 1ο Φεστιβάλ Μεσογειακού Τραγουδιού της Βαρκελώνης. Της χάρισε το πρώτο της διεθνές βραβείο.

Weisse Rosen aus Athen

Δεν είναι άλλο από το *Σαν σφυρίζεις τρεις φορές* του Χατζιδάκι, μεταφρασμένο για το γερμανικό ντοκιμαντέρ *Ελλάς, η χώρα των ονείρων*. Το τραγούδι είχε τέτοια επιτυχία στη Γερμανία, που πολλές χώρες όπως η Ολλανδία, η Ιταλία, η Ισπανία, η Γαλλία ζητούσαν τη δική τους εκδοχή. Έτσι ξαναηχογραφήθηκε ως *Rosa d'Atene*, *Roses blanches de Corfou* κ.ά. Το τραγούδι κέρδισε και στα αγγλικά, ως *The white rose of Athens*. Όπως λέει η ίδια, «έγινε το καλύτερο διεθνές επισκεπτήριο μου».

I get a kick out of you

Ένα από τα περίφημα στάνταρ της τζαζ, που ηχογράφησε η Νάνα στη Νέα Υόρκη με παραγωγό τον Κουίνσι Τζόνσον, πριν αναλάβει έπειτα ο Τόρι Ζίτο να τα εμπλουτίσει με έγχροδα. Περίπου την ίδια εποχή, το τραγούδι είχε ενορχηστρώσει με εντελώς διαφορετικό τρόπο, σαν ένα προσωπικό παιχνίδι με τη φωνή της, και ο Χατζιδάκις.

A force de prier

Το τραγούδι με το οποίο συμμετείχε η Μούσχουρη το 1963 στον διαγωνισμό της Eurovision, εκπροσωπώντας το Λουξεμβούργο. Δεν κέρδισε, όμως έγινε επιτυχία και της εξασφάλισε το γαλλικό Grand Prix du Disque. Η Ιβόν Λίτλγουντ, πρώτη γυναίκα παραγωγός του BBC και σκηνοθέτις του διαγωνισμού, αργότερα πρότεινε στη Νάνα να παρουσιάσει μια σειρά εκπομπών στη δημόσια βρετανική τηλεόραση, χάρη στις οποίες μπόρεσε να περάσει στα αγγλικά σόπια.

Quand on s' aime

Ένα από τα «ακροβατικά» ντουέτα του Μισέλ Λεγκράν στο πιάνο. Όπως έλεγε η Μούσχουρη, «κι εμένα με προκαλούσε αυτή η δοκιμασία, γιατί ήξερα ότι μπορούσε την ίδια στιγμή να σπάσει η φωνή μου και να μη βγάλω τη νότα. Κάπως έτσι θα νιώθουν και οι οδηγοί της Φόρμουλα 1: μια στραβοτμονιά και όλα είναι χαμένα».

Μερικά από τα ελληνικά και ξένα τραγούδια με τη φωνή της Νάνας Μούσχουρη, που αγαπήθηκαν σε όλο τον κόσμο.

Adieu Angelina

Τραγούδι του Μπομπ Ντίλαν, σε γαλλική απόδοση από τον Πιερ Ντελανοέ. Ήταν το πρώτο που της πρότεινε ο νέος παραγωγός της, Αντρέ Σαπέλ, ο οποίος αργότερα επρόκειτο να γίνει σύζυγός της. Μία από τις μεγαλύτερες επιτυχίες της στη Γαλλία.

Ειρήνη

Η Μούσχουρη δεν είχε κερδίσει μόνο το δικαίωμα να τραγουδά στα ελληνικά σε όλο τον κόσμο. Αλλά είχε καταφέρει και να πείσει ορισμένους διάσημους καλλιτέχνες να κάνουν το ίδιο μαζί της. Και πρώτο τον Χάρι Μπελαφόντε.

Un canadien errant

Η Νάνα είχε πάντα ιδιαίτερες σχέσεις με τον Καναδά. Κάποτε η Τζόνι Μίτσελ, μία από τις σημαντικότερες Καναδές τραγουδοποιούς, της πρότεινε να μάθει αυτό το τραγούδι από το Κεμπέκ. Ορισμένοι παραγωγοί την προειδοποίησαν ότι επρόκειτο για ένα αντιβρετανικό κομμάτι και θα ήταν πιο συνετό να το αποφυγή. Όμως δεν τους άκουσε: «Την ίδια βραδιά, στο Montreal Place des Arts τρισημιαίο χιλιάδες άνθρωποι στέκονταν μπροστά μου ακίνητοι και ισιωητοί και μετά ξέσπασαν σε μπάρο και χειροκροτήματα».

Le jour ou la colombe

Το 1968, η Μούσχουρη ήξερε τα πάντα για μία τετρακάνναλη κανσόλα, αλλά δεν ήξερε ακόμα πώς είναι να είσαι μαμά. Εν μέσω της πρώτης εγκυμοσύνης της, τόλμησε να τραγουδήσει στο Olympia. «Γι' αυτό το μωρό διάλεξα αυτό το τραγούδι. Και την ίδια στιγμή για την πατρίδα μου. Πότε θα επέτρεφε το περσιότερι της ελευθερίας; Κανείς δεν ήξερε».

Over and over

Το τραγούδι που έδωσε τον τίτλο στο πρώτο LP που κυκλοφόρησε το 1969 στην Αγγλία. Το άλμπουμ πήγε τόσο καλά, ώστε της προτάθηκε να κάνει δεύτερη σειρά εκπομπών στην τηλεόραση, που θα ήταν μάλιστα πενήνταλέπτες και όχι ημιώρες, όπως οι προηγούμενες.

Je chante avec toi liberté

Το *Va, pensiero* από το *Nabucco* του Βέρντι, σε στίχους που έγραψαν για τη Μούσχουρη οι Πιερ Ντελανοέ και Κλοντ Λεμέλ, έφτασε να πουλά μέχρι και 67 χιλιάδες αντίτυπα την ημέρα. Σύντομα η ερμηνεύτρια το ηχογράφησε και στα ισπανικά, τα πορτογαλικά, τα γερμανικά και τα αγγλικά.

Only love

Το 1987, η επιτυχία του *Only love* δημιούργησε ένα κύμα ενδιαφέροντος σε όλο τον κόσμο. Έτσι κυκλοφόρησαν πέντε δίσκοι, οι περισσότεροι από τους οποίους περιείχαν και το τραγούδι αυτό σε διαφορετικές γλώσσες. Τότε οργανώθηκε και μια μεγάλη περιοδεία στην Ασία και τη Νότια Αμερική.

Plaisir d'amour

Κλασικό γαλλικό τραγούδι του 1784 του Ζαν-Πολ Εζίντ Μαρτινί, έγινε πολύ δημοφιλές σε δεκάδες ερμηνείες που γνώρισε τους επόμενους αιώνες. Το 1859, ο Εκτόρ Μπερλιόζ το διασκεύασε για ορχήστρα. Μετά τη δεκαετία του '60 το ηχογράφησαν, μεταξύ άλλων, η Τζόαν Μπαέζ και η Μάριαν Φέιθφουλ. Η Νάνα Μούσχουρη το ηχογράφησε το 1971 και το 1974 μαζί με τον Σαρλ Αζναβούρ.

Πέφτει βροχή

Γραμμένο από τον Νίκο Γκάτσο και τον Γιώργο Χατζηνάσιο, έγινε επιτυχία με το άλμπουμ του 1985 *Ενδεκάτη εντολή*.

NANA'S MIXTAPE

Το πρόγραμμα των εμφανίσεών της στο κέντρο «Τζάκι», τη σεζόν 1960-61, δια χειρός Μποστ, κατά κόσμον Χρύσανθου (Μέντη) Μποσταντζόγλου

ISBN 978-618-5766-84-9

H. KAOHMEPINH